

derives, significat currat, recurrat; sin a פָּרַט rat-sats, significat coneratur. Unde Thaumaturgus interpretatur de auro et opibus in fine mundi disperdendis, et igne conflagrationis mundi liquandis. Alius, comprimaturosa auri; alius, frangatur fons aureus.

Pro vitia, perperam Hugo et nonnulli legunt, vitia. «Vitia» est capitis involucrem, sive linea theca, cui mulieres capillos capitis involvunt: hanc sam significat hebreum חֵטִיב gulla. Septuaginta vertunt, ἀβύσσος γυμνασία, per quod, licet Cyrillus, catech. 15, accipiat anthemiam, quae, inquit, nota est herba, habens multa foliorum germina instar radiorum, Plinius tamen, lib. XXII, cap. XXI, ob pomii odorem chamemelum vocari scribit, additque «parvis esse floribus, ut ruta candidis, aut melinis, aut purpureis»: Dioscorides, «in medio floribus esse aureis.» Unde Olympiodorus hic vertit, flos auri, ἄκτις; enim est flos. Lorinus censet esse illam quam vulgo vocant canoniellam. Vide Dioscoridem, lib. III, cap. CLV. Hesychius in Lexico vocat amaracum. Suidas et Thaumaturgus verunt, electum aurum. Melius tamen idem Olympiodorus, testa-Budaeo, censet ἀβύσσος, sive ἀβύσσος, «Jem esse quod ἀβύσσος, id est repositorium, et theca, qualis est vita. Unde Vaticani, «que ac S. Hieronymus in veteri editione, sequens Septuaginta vertit, vitia aurea. Favet Symmachus qui vertit, et percussum fuerit, quod circumstat, et convulseratum fuerit.

Quares, quanam est aurea hæc vitia quæ recurret, id est revolvetur et contrahetur in senio et morte? Hebræi accipiunt arcam Testamenti, quæ in captivitate Babylonica perita fuit, et translata a Jeremia. Thaumaturgus hæc omnia referens ad finem mundi diemque judicii: «Tunc, inquit, sicut argentum reconditur, sic et aurum probum, nil utilitatis habebit.» Sic fore et Richardus Victorinus. Cyrillus vero, catech. 15, explicat: «Priusquam sol atteratur.» Olympiodorus interpretatur florem et pulchritudinem auri, aut ejus repositorium et arcam, omniaque pretiosa peritura sub finem mundi, imo cuilibet diviti peritura in morte, q. d. Memor esto Dei tui, o adolescens, antequam veniat tempus illud, quo avaritia destruetur, et nihil pedes poterit aurum vel argentum. Sic et Titelmannus per vitiam auri, sive auream, accipit sacculum auri, quo gaudent avari.

Verum ad litteram hæc spectant ad ærumas senii et mortis. Unde primo, Hugo per vitiam auream accipit latum nervum, qui post decoctionem habet aureum colorem, et in morte rumpitur. Secundo, Cajetanus vertit, et frangatur fons auri, id est colligatio elementorum et humorum, quæ est fons complexionis et vite, adeoque pretiosa instar auri, dissolvetur, itaque homo morietur. Ita ipse. Tertio, S. Bonaventura per vitiam auream intelligit involucrem venarum et arteriarum aurearum ob sanguinem, quem con-

Vitia aurea que? Hebraeorum capiti, Thaumaturg. targi.

Resp. prima.

Secundo.

Tertio.

tinet. Sic et Titelmannus: «Per funiculum argenteum, inquit, intellige protractionem continuam nervorum per omnia corporis membra. Per vitiam auream, connexionem venarum et arteriarum, quæ similiter per totum corpus expanduntur. Constat enim ex doctrina physiorum per totum corpus expansos esse nervos, qui omnia ipsius membra ad modum funis colligant, sibique invicem coherere faciunt. Venas quoque et arterias similiter per omnia membra expandi: ut per venas quidem nutrimentum, per arterias vero spiramen ad singula membra perferatur. Et sicut nervus, ex sua naturali qualitate albus et quodam modo lacteus apparet, argenti colorem aliquo modo representans, sic venæ et arteriæ rubicundæ magis sunt, propter sanguinem, et colore magis auro sunt similes. Disperguntur autem venæ et arteriæ per singulas corporis partes, dispositione et artificio admodum mirabili, ad eundem modum, quo vitas solent per artificiosam compositionem contexere. Atque hinc fit ut nervorum extensionem vocemus funiculum argenteum, venarum autem et arteriarum dispositionem vitiam auream. Quomodo autem in morte, et funiculus iste argenteus rumpatur, et recurat aurea vitia, satis manifestum est consideranti, ut omnia statim post mortem in pulverem dissolvantur.» Hæc Titelmannus. Quarto, Joannes Vitalis Cardinalis per vitiam auream accipit spiritum vitalem qui est in corde: «Quia sicut vita melieris, inquit, continet capillos capitis, sic defluant et dispergantur: ita spiritus vitalis continet omnia quæ sunt in corpore humano, ne corrumpantur: ut proinde aurea nominetur, et ob prætiositatem, et propter perpetuitatem; quia cor semper est in motu perpetuo, quamdiu vivit homo.» Quinto et genuine, vitia aurea est membra, id est membrana tenuis, quæ cerebrum continet, ejusque est involucrem, et quasi vitia illud includens; unde si illa frangatur aut lædatur (uti fit in morte), hominem mori necesse est. Dicitur aurea, tum quia refusa est et flava ut aurum; tum quia calida; tum quia pretiosissima dicitur instar auri, adeo ut multi medicorum, inter quos est Franciscus Vallesius, censeant ad illam potius quam ad cerebrum pertinere sentiendi principium. Hinc et ipsa ita indissolubili adhaeret cerebro, ut eo siccato et immutato (ut senibus fit), ipsa quoque contrahatur et corrugetur, itaque a capitis cranio recedat, et in seipsam arcata recurat. Unde eranium are-sit et calvescit, uti, terra arefacta, exarescunt ejus herbe et germina. Hæc est ergo causa calviti. Ita Franciscus Vallesius, sacra philos. cap. LXVI. Clarus Chaldeus qui vertit, et confringatur cerebrum tuum a capite tuo; et Vatablus, et diffuatur collectio auri liquoris; Campensis, pingue illud aureum.

Symbolice S. Hieronymus per vitiam auream, æque ac per funiculum argenteum, accipit animam et vitam: «Funiculus argenti, inquit, can-

Quarto.

Quinto gradus.

Contare. Inter hy-rumpatur.

Sept. gradus.

Sept. gradus.

Tertio.

didam hæc vitam et spiramen, quod nobis de ælo tribuitur, ostendit. Recursus quoque vitæ aeternæ animam significat, quæ illic recurrit, unde descendit.» Sic et Albinus, Lyranus, Hugo, Dionysius, Glossa et Titelmannus quem audi: «Vitam putio posse vocari animam hominis, quoniam sicut vitia capillos capitis omnes in unum constringit, ne diffuant; ipsa vero ablata, dispergantur illi in suam multitudinem: sic anima in corpore omnia membra, tam multa, tam diversa, quasi intra suæ virtutis ambitum concludens, simul continet, ne diffuant ab invicem: mox vero ipsa ablata dissolvantur omnia. Aurea autem vitia merito dicitur ob excellentiam sui rationalis animæ, nimirum quia ad imaginem et similitudinem Dei creata est, magnificam in hac suæ conditionis nobilitate gloriam præ se ferens, formasque omnes corporales præcellens, quemadmodum aurum suo fulgore et nobilitate cæteris omnibus prestat metallis.»

Anagogice, vitia aurea est beatorum gloria, ac vita æterna, sive nobilissima harmonia corporis et animæ, quæ tribuetur electis in resurrectione. Ita Dionysius et Lyranus. Accedit S. Bonaventura: «Vitia aurea, inquit, est insigne sacerdotalis, vel regie dignitatis, cui diadema tribuitur; quia tunc recurrit utraque ad suum principium, puta ad Christum et ad Deum, qui solus tunc dominabitur in beatis, ensque faciet sacerdotes et reges,» I Corinth. XV, 25; Apoc. v, 10.

ET CONTRAHATUR (Sibus, frangatur; Arabicus, corrumpatur) HYDRIA SUPER FONTEM. — Cajetanus, rumpitur vitæ ad fontem; alius, apud scaturiginem. Hebræi per hydriam accipiunt tabulas Decalogi, contentas in arca fœderis, velut in fonte, quæ contrite sunt in captivitate. Thaumaturgus accipit de fine mundi: tunc enim tantas fore plagas quaquaversum, ut etiam hydrias stantes juxta fontem evertant. Richardus interpretatur tunc tantam fore hominum malitiam et iravidiam, ut hydrias quoque proximorum, quibus aquas e fonte hauerint, effundant ne habeant quod bibant: simili modo rotam, ut sequitur, super cisternam, id est funem, et situlas quibus e puteo aquam hauriebant, disjiciant, ne aquam haurire queant. Verum ad litteram hæc agitur de ærumis senii et mortis. Primo ergo, per hydriam Aben-Ezra, Hugo et Clarus accipiunt folliculum fellis; per fontem, hepar. Unde Chaldeus vertit, et confringatur fel tuum in jecore tuo; vel, ut Costus, fel jecoris tui. Secundo, Cajetanus et alii per hydriam accipiunt anhelitum, per fontem pulmones, q. d. Antequam per morbum et mortem intercedatur tibi anhelitus, claudaturque pulmo, qui ad ventilandum et refrigerandum cor, halitum æreumque frigidum atrahit: ipse enim est ventilabrum cordis. Tertio, multi per hydriam accipiunt corpus; per fontem, quatuor elementa, q. d. Antequam coneratur corpus in morte, diffuaturque in sua elementa, ex quibus compactum est. Ita Auctor

Cæsaræ Græcor. : «Ut hydria, inquit, ad fontem contracta, aqua rursus in fontem recurrit: sic solum corpus in terram revertitur, opifilic rerum omnium paratum, ut reformetur.» Sic et Titelmannus per contritionem hydris super fontem accipit corpus, quod instar fellis hydris, formatum est a Deo e limo terre, ad capiendum in se vite aquam, dissolutionem in partes, ex quibus conflatum compactumque erat, idque juxta fontem, quia non perit aqua animæ rationalis, utpote immortalis; sed fracta hydris, puta corpore, recurrit ad fontem, id est ad Deum, qui dedit illam, scilicet ad abyssum divine bonitatis, unde le effluxit. Porro hydris partes non perent, sed maneat juxta fontem, quia non annihilatur corpus, sed tantum dissolvitur: unde partes dissolutas Deus in resurrectione rursus uniet et conjunget. Hæc sensus appositus est, sed generalis et mysticus: hæc enim enigmata dispartita dispersitas hominis partes et membra notant. Quarto, Lyranus per hydriam accipit compagineum omnium membrorum, quæ a fonte, id est a corde, hauriunt vitam, id est spiritum vitalem, quæ dissolvitur et contrahitur in morte. Alius per hydriam accipit cor ipsum, quod habet fontem hydris, ac spiritus et vitam haurit a fonte, id est ab anima. Quinto, R. David per hydriam accipit ventrem, qui funditur in fonte, id est in sepulcro: quia sicut homines hydriam deferunt ad fontem, velut ad locum suum, ita ventrem totumque hominem vitia fontem deferunt ad sepulcrum ut redeat in terram, ex qua prodiiit. Sexto, S. Bonaventura per hydriam accipit vesicam, «quæ, ait, urinam haurit ab hepate, unde velut ex fonte colamentum sanguinis, et aliorum humorum emanat in corpus universum: vesica autem in moribundis confringitur,» id est dissolvitur. Sic et Vallesius et Titelmannus quem audi: «Sicut hydris vas est, recipiens aquam a fonte exhaustam, sic vesica receptaculum est humorum, procedentium ab hepate, quæ a fonte humorum omnium: inde enim ad cætera membra sanguis, et humores alii derivantur. Contrahitur igitur in morte hydris super fontem, quando vesica rumpitur et frangitur, nec ultra accipit humorem,» ut solet ab hepate.

Septimo et genuine, per hydriam accipit conceptaculum illa sanguinis ac venas, quæ a jecore velut fonte sanguinem recipiunt, quæ in morte confringuntur, id est deficiunt et dissipantur; deficiente enim jecore, defecit pariter sanguis, qui totum corpus rigat, humectat, nutrit, et per spiritus vitales, quos subministrat, vivificat, ac cuique corporis membro vim sensitivam et motivam communicat. Ita Vatablus. In hepate enim est sanguis et humorum omnium fons et origo; vita autem consistit in humore et calore, mori in siccitate et frigore. Quocirca Egyptii hydriam præferabant Osiridi deo suo, per eamque significabant humorem, puta aquam et Oceanum, quod

Quarto.

Quinto.

Sexto.

Septimo.

Septimo.

agua omnium rerum, praesertim viventium, esset effectrix, teste Pierio, *hierogl.* 56, cap. xxi, qui et cap. xxii, addit certamen Aegyptiorum cum Persis: Persae enim ignem suum dicebant esse rerum omnium principum, ideoque Deum; Aegyptii vero idipsum aqua tribuebant. Hydriam ergo aqua planam, fundo perforato, sed cera obturato, igni supponebant. Mox ignis vi liquata cera aperitque foraminibus, aqua ex hydria diffusus ignem subiectum exstinxit: itaque se igne potentiozem ostendit: quo actu Aegyptii vicere Persas.

Tropologica

Tropologicae, conteritur hydria super fontem, quando opera sancta, ex mente sancta prodentia, evertuntur. Rursum, quando gratia, cuius auctor et fons est Spiritus Sanctus, per peccatum mortale perdidit, et ad Spiritum Sanctum, velut fontem, recurrit.

Anagogica

Anagogicae, S. Bonaventura accipit evacuationem mundanae et animalis sapientiae, quae hydria curiositatis hauritur; Olympiodorus vero evacuationem sanctae fidei et scientiae praesentis vitae, futuram in gloria caelesti: tunc enim, cum ipsum scientiam fontem, puta Deum, facie ad faciem videbimus, evaeuabitur omnis cognitio obscura et imperfecta huius vitae, I *Corinth.* xiii, 10.

ET CONFRINGATUR ROTA SUPER CISTERNAM. — Pro confringatur hebraice est *נררר narots*, quod et confringetur, et transcurrat verti potest, uti paulo ante dixi: unde Septuaginta vertunt, et convolvatur rota ad cisternam. Graece est *σπριγγεται*, id est concurrat; jam concurrere idem est ac rotam collidit et frangi, decidereque in lacum una cum hydria, ait Scholiae: Syrus, et curre (Arabice, *gyret*) rota super puteum; alius, coarctetur rota super lacum; alius, confringetur, vel dissipetur rota in fossa; Cajetanus, rumpeatur rota ad puteum; Tigurina, et rota pulvis imposita curat.

Contractio rotae super cisternam, quae?

Hebraei contractionem rotae super cisternam, aequae ad hydriam super fontem, interpretantur contractionem tabularum legis in arca Testamenti contentarum, factam in captivitate Babylonica et Romana. Verum ad litteram haec spectant ad aeternam mortis. Unde primo, Clarius per rotam accipit cranium, quod in sepulchro confringitur, aut vitam, quae quasi rotis currit fractis, et praecipit ritum in foveam sepulchri. Secundo, Cajetanus accipit alium sive anhelitum, quo respiramus, quando vivimus, qui in morte tollitur et cessat deficiente respiracione: apte dicitur rota, quia habitus attractio, puta inspiratio et expiratio, fit quasi circulari motu ad puteum pulvis. Tertio, Joannes Vitalis, in *Speculo morali S. Scripturae*, verbo *Mors*, per rotam accipit volubilitatem appetitus sensitivi, quae est in toto corpore, immittendi et emitendi istam aquam, scilicet caloris naturalis per omnia membra. Quarto, Olympiodorus, S. Hieronymus et alii censent idem significari per contractionem rotae super cisternam, quod per contractionem hydriae super aquam, de qua jam dixi. Quinto, *morsis* apposite, Vallesius, cap. lxxvi

Resp. Prima.

Contractio rotae super cisternam, quae? S. Hieronymus et alii censent idem significari per contractionem rotae super cisternam, quod per contractionem hydriae super aquam, de qua jam dixi. Quinto, *morsis* apposite, Vallesius, cap. lxxvi

Secunda.

Contractio rotae super cisternam, quae? S. Hieronymus et alii censent idem significari per contractionem rotae super cisternam, quod per contractionem hydriae super aquam, de qua jam dixi. Quinto, *morsis* apposite, Vallesius, cap. lxxvi

Tercia.

Contractio rotae super cisternam, quae? S. Hieronymus et alii censent idem significari per contractionem rotae super cisternam, quod per contractionem hydriae super aquam, de qua jam dixi. Quinto, *morsis* apposite, Vallesius, cap. lxxvi

Quarta.

Contractio rotae super cisternam, quae? S. Hieronymus et alii censent idem significari per contractionem rotae super cisternam, quod per contractionem hydriae super aquam, de qua jam dixi. Quinto, *morsis* apposite, Vallesius, cap. lxxvi

Quinta.

Contractio rotae super cisternam, quae? S. Hieronymus et alii censent idem significari per contractionem rotae super cisternam, quod per contractionem hydriae super aquam, de qua jam dixi. Quinto, *morsis* apposite, Vallesius, cap. lxxvi

Sexta.

Contractio rotae super cisternam, quae? S. Hieronymus et alii censent idem significari per contractionem rotae super cisternam, quod per contractionem hydriae super aquam, de qua jam dixi. Quinto, *morsis* apposite, Vallesius, cap. lxxvi

S. Philo., contractionem tam hydriae super fontem, quam rotae super cisternam, accipit de stranguria vel ischuria, id est difficultate urinae, quae laborant senes: « Fons enim, inquit, est hepar, ejusque meatus et via per quam emanat urina; hydria est vesica, quae illi superstat; rota est ren, qui aquam urinae trahit, et transmittit in vesicam; cisterna est vena cava et hepar, unde hauritur sanguinis, quod est materia urinae: quae omnia in senibus confringuntur, id est debilitantur, luxantur, solvuntur: quare senibus ob debilitatam vim relectricem vesicae, primo difficulter addunt, deinde omnino non reddunt urinam; itaque sensim aqua urinae vitalia merguntur et suffocantur, atque homo moritur. » Sic et S. Bonaventura, Levinus Lemnius et alii. Cum enim renes, qui velut hydria exhauriunt aquosum ex sanguine humorem, calculos fiunt, et interdum velut testacea fragmenta, decidunt contrafracti in vesicam lapilli; vel cum etiam in vesica ex visicis excrementis generantur, tunc aut supprimitur urina, aut difficulter exernitur, et guttatim sillat. Tilmannus vero, sicut per contractionem hydriae super fontem, accipit contractionem vesicae: sic per contractionem rotae super cisternam accipit contractionem alvi, per quam egeruntur stercores, sicut per vesicam egeruntur urina: « Per contractionem rotae super cisternam, inquit, intelligi potest destructio meatus impurae superficialitatis: rota enim instrumentum est per quod de cisterna educitur aqua impura et sordida: cisterna enim piturumque continet aquam lulentam, et frequentate purgari debet. Ita venter est quasi cisterna quaedam impura stercores semper in se continens, quae debent per secessum emitti, ut purgetur immunda cisterna; rota autem, per quam fit purgatio haec, meatus, et secessus ipse accipitur. » Igitur duplex ventris spurellis duplici hoc enigmate, honesta elegantique periphrasi describitur.

Sexto et genuine, rota est caput, cisterna est cor, a quo caput haurit omnes spiritus vitales per sensus, qui in capite resident: corde enim deficiente in senibus, deficit quoque cerebrum et caput, atque eodem moriente pariter emoritur. Ita Lyranus, Vatablus, Emmanuel S., Dionysius et alii. Hinc in senibus videmus caput tremulum, ac cor palpitans et pavidum.

Nota, apte cerebrum et caput comparantur rotae, cor cisternae. Primo, ob rotunditatem: sicut enim rotunda est rota, sic et caput; hinc a *גלגל galgal*, id est rota, dicitur *גלגלת galgalat*, id est caput. Chaldaei dicunt *galgala*; unde *Galgalat*, id est locus craniorum et capitum eorum qui morte plecebantur; unde ibidem crucifixus est Christus. Secundo, ob volubilitatem: sicut enim volubilis est rota, sic et caput, quod per ocelli verberis in omnes partes se rotat et gyral. Tertio, ob rotationem cogitationum, imaginationum, desideriorum, volitionum, intentionum, quibus anima hominis in capite assidue rotatur et volvitur.

Nota, apte cerebrum et caput comparantur rotae, cor cisternae. Primo, ob rotunditatem: sicut enim rotunda est rota, sic et caput; hinc a *גלגל galgal*, id est rota, dicitur *גלגלת galgalat*, id est caput. Chaldaei dicunt *galgala*; unde *Galgalat*, id est locus craniorum et capitum eorum qui morte plecebantur; unde ibidem crucifixus est Christus. Secundo, ob volubilitatem: sicut enim volubilis est rota, sic et caput, quod per ocelli verberis in omnes partes se rotat et gyral. Tertio, ob rotationem cogitationum, imaginationum, desideriorum, volitionum, intentionum, quibus anima hominis in capite assidue rotatur et volvitur.

Nota, apte cerebrum et caput comparantur rotae, cor cisternae. Primo, ob rotunditatem: sicut enim rotunda est rota, sic et caput; hinc a *גלגל galgal*, id est rota, dicitur *גלגלת galgalat*, id est caput. Chaldaei dicunt *galgala*; unde *Galgalat*, id est locus craniorum et capitum eorum qui morte plecebantur; unde ibidem crucifixus est Christus. Secundo, ob volubilitatem: sicut enim volubilis est rota, sic et caput, quod per ocelli verberis in omnes partes se rotat et gyral. Tertio, ob rotationem cogitationum, imaginationum, desideriorum, volitionum, intentionum, quibus anima hominis in capite assidue rotatur et volvitur.

Nota, apte cerebrum et caput comparantur rotae, cor cisternae. Primo, ob rotunditatem: sicut enim rotunda est rota, sic et caput; hinc a *גלגל galgal*, id est rota, dicitur *גלגלת galgalat*, id est caput. Chaldaei dicunt *galgala*; unde *Galgalat*, id est locus craniorum et capitum eorum qui morte plecebantur; unde ibidem crucifixus est Christus. Secundo, ob volubilitatem: sicut enim volubilis est rota, sic et caput, quod per ocelli verberis in omnes partes se rotat et gyral. Tertio, ob rotationem cogitationum, imaginationum, desideriorum, volitionum, intentionum, quibus anima hominis in capite assidue rotatur et volvitur.

Nota, apte cerebrum et caput comparantur rotae, cor cisternae. Primo, ob rotunditatem: sicut enim rotunda est rota, sic et caput; hinc a *גלגל galgal*, id est rota, dicitur *גלגלת galgalat*, id est caput. Chaldaei dicunt *galgala*; unde *Galgalat*, id est locus craniorum et capitum eorum qui morte plecebantur; unde ibidem crucifixus est Christus. Secundo, ob volubilitatem: sicut enim volubilis est rota, sic et caput, quod per ocelli verberis in omnes partes se rotat et gyral. Tertio, ob rotationem cogitationum, imaginationum, desideriorum, volitionum, intentionum, quibus anima hominis in capite assidue rotatur et volvitur.

Nota, apte cerebrum et caput comparantur rotae, cor cisternae. Primo, ob rotunditatem: sicut enim rotunda est rota, sic et caput; hinc a *גלגל galgal*, id est rota, dicitur *גלגלת galgalat*, id est caput. Chaldaei dicunt *galgala*; unde *Galgalat*, id est locus craniorum et capitum eorum qui morte plecebantur; unde ibidem crucifixus est Christus. Secundo, ob volubilitatem: sicut enim volubilis est rota, sic et caput, quod per ocelli verberis in omnes partes se rotat et gyral. Tertio, ob rotationem cogitationum, imaginationum, desideriorum, volitionum, intentionum, quibus anima hominis in capite assidue rotatur et volvitur.

Nota, apte cerebrum et caput comparantur rotae, cor cisternae. Primo, ob rotunditatem: sicut enim rotunda est rota, sic et caput; hinc a *גלגל galgal*, id est rota, dicitur *גלגלת galgalat*, id est caput. Chaldaei dicunt *galgala*; unde *Galgalat*, id est locus craniorum et capitum eorum qui morte plecebantur; unde ibidem crucifixus est Christus. Secundo, ob volubilitatem: sicut enim volubilis est rota, sic et caput, quod per ocelli verberis in omnes partes se rotat et gyral. Tertio, ob rotationem cogitationum, imaginationum, desideriorum, volitionum, intentionum, quibus anima hominis in capite assidue rotatur et volvitur.

Nota, apte cerebrum et caput comparantur rotae, cor cisternae. Primo, ob rotunditatem: sicut enim rotunda est rota, sic et caput; hinc a *גלגל galgal*, id est rota, dicitur *גלגלת galgalat*, id est caput. Chaldaei dicunt *galgala*; unde *Galgalat*, id est locus craniorum et capitum eorum qui morte plecebantur; unde ibidem crucifixus est Christus. Secundo, ob volubilitatem: sicut enim volubilis est rota, sic et caput, quod per ocelli verberis in omnes partes se rotat et gyral. Tertio, ob rotationem cogitationum, imaginationum, desideriorum, volitionum, intentionum, quibus anima hominis in capite assidue rotatur et volvitur.

Quarto, ob vertigines, quibus in capite laborant senes ob defectum spirituum et copiam humorum, quos cum debilis calor consumere nequeat, agit et rotat in orbem, itaque vertigines efficit. Denique, caput rotis superpositum est, velut rota cisterna: cor enim est fons caloris, et vitium origo spirituum totius corporis, sed praesertim capitis.

Minus apte Clarius per rotam accipit cranium, quod cerebrum continet, ejusque est sedes. In morte enim non confringitur cranium, utpote osseum et durum; imo crania cum ceteris ossibus in caemeteriis collecta, ad plurimos annos integra perdurant, indeque dicitur cranium, a *κρεατα*, id est galca. quod instar galcae cerebrum (utpote natura sua mollissimum) a lesione lueatur, teste Galeno, lib. VIII *De Usu partium*, cap. ix, ubi cranium vocat immobilem murum cerebro circumdatum.

Symbolica

Symbolicae per rotam aequae ad hydriam, accipias animam colligatam fontem vel cisternam, id est corpori, g. d. Sicut rupta hydria ad fontem, et disrupta rota, quae per funem attrahitur aqua ex cisterna, fonte, vel puteo, jam impossibile est haurire ex ea aquam: sic deficientibus et exhaustis in senio facultatibus, viribusque naturalibus et vitalibus, anima et vita retineri non potest; sed anima ad Deum creatorem suum recurrente, corpus cum suis spiritibus et humoribus in suos fontes et cisternas, id est in sua elementa, recurrit et resolvitur. Ita Chaldaeus qui vertit, et *decurrat corpus tuum in medium sepulchri tui*. Sic S. Jacobus, esp. iii, 8, ait de lingua: « Inflammata rotam navitatis nostrae, » id est omnem vite ordinem, cursum, periodum et circulum. Vide ibi dicta. Sic et S. Hieronymus, qui proinde contractionem hydriae et rotae censet esse enigmata mortis. Et Scholiae: « Praesens vita, inquit, eo quod volvitur, rota est: igitur antequam nos ad inferos defraudat, curam sui gerat unusquisque. » Olympiodorus legit, *antequam convolvatur rota super lacum*; hoc est, convolvendo infringatur, et decidat in lacum, sive cisternam, una cum aqua ipsa, quam signi suo operi superfundunt: « Rota, inquit, accipitur nostra haec vita, ob ipsas revolutiones ac motus, juxta illud: Vox tonitru tui in rota. Inquit ergo, antequam rota hujus vitae nos secum praecipites devolvat in lacum, propriam curam saltem. » Vide S. Hieronymum.

Quoecirca S. Nilus in *Parvost*: « Ride, ait, rotam vite sine ordine rotatam: cave vero foveam, in quam devolvit dormientes in ipsa vita. » Dormit ergo, et desipit, qui vivit huius vite: vigilat vero et sapit, qui vivit future et aeternae. Simili tropo Phocylides ait: *δ βλας γρηγορα*, id est vita est trochus, quia instar trochi rotatur. Philosophus ille, rogatus quae et quantula esset vita hominis, non verbo, sed facto respondit: vertit enim se ipsum in orbem, innuens eam unius gyri durationem videndum. Quoecirca sapienter Agapetus diacono-

musin *Echort. ad Justinianum imperatorem*, cap. xi: « Circulus, inquit, quidam humanarum revolvitur rerum, qui modo sic, modo aliter agit ipsas et circumferat: atque his inaequalitas est, eo quod nihil in presentibus in eodem statu maneat. Oportet igitur te, potentissime imperator, in hac rerum versatili mutatione immutabilem habere pietatis cognitionem. » Et Isidorus Pelusiota, lib. II, *epist.* 138: « Tempus, inquit, rotae speciem imitatur, utpote quod in sese torquetur, et convolvatur. »

Tropologicae, Thaumaturgus tam per hydriam super fontem, quam per rotam super cisternam, accipit tempus in hac vita nobis datum ad abluenda peccata, tum baptismo, tum lacrymis, et penitentiae sacramento.

Anagogicae, Tilmannus contractionem rotae super cisternam accipit ut symbolum resurrectionis, g. d. Quae admodum rota illa, quae super cisternam posita est, violenter illic detineri debet inclusa ferramentis et clavis affixa: postea vero quam frangitur illa, aut vincula, sive clavi quibus illa haeret affixa, tum in plenitudine aque ruit, et ibi quietem habet: sic anima hominis in corpore isto mortali et corruptibili, quasi violenter detinetur, nimirum quasi in carcere et argutulo, compage naturali alligata; quibus ligaminibus contractis in morte, anima ipsa in plenitudine aque, puta in abyssum divinitatis transit, ibique plena fruitur requie. Nec mirum videatur, quod rota comparatur animae in corpore, quoniam sicut rota in suis relinaculis assidue movetur et circumvolvitur, sic anima in hoc corpore corruptibili raro quiescit, sed continuo volvatur nimia mutabilitate. Et quomodo rota illa, quae supra cisternam est, per hoc quod se volvit super cisternam, aquam haurit ex ea; non habet tamen requiem, donec collabatur in ipsam, sic anima etiam pro statu corporis hujus, dum se ad illam abyssum divinitatis convertit, ac circa illam sese occupando volvitur, aquas gratiae ex ea haurit in consolationem et refrigerium; verumtamen non plenam habebit hanc requiem, donec ruat ad illam recurat, ut plene in illam sese possit immergere. Huc facit illud Platonis, *σπουδαι δει quasi aquae*, quod corpus sit quasi lacus et carcer anime; quae proinde anima volvere gestiat ut libertate sua in celo potiarur.

Porro omnes aeternae senii et mortis, hisce enigmatibus representatae, competunt quidem omnibus senibus et moribundis, sed maxime iis qui juventutem in voluptatibus exegerunt, ac naturae vires libidinosas exhauserunt et corruperunt. Quare Salomon haec maxime monet juvenes, ut ab his se contineant, dicendo infine capitis praecedentis: « Aufer iram a corde tuo, et amove malitiam (nequitiam voluptatis et libidinis) a carne tua. Adolescentia enim et voluptas vana sunt. Memento Creatoris tui in diebus juventutis tuae, » ut te ab ira et rixa, aequae ad a voluptate et libidine con-

neus, « antequam » per ea, citius solito, veniat « tempus afflictionis tue, » puta ne tibi obveniat prematura senectus ærumosa, ex eaque mors.

Igitur singulas has ærumnas, ab initio capitis usque ad hunc versum recensitas, ex libidine juvenutis provenire, ac per eas senium accelerari, ostendi initio capituli in *Synopsi*; nunc idipsum ostendam in quatuor ænigmatibus hoc verum commemoratis.

Ergo salacibus et luxuriosis juvenibus, per guttas et libidines, præmature recurrit *vitta aurea*, id est contrahitur meninx cum cerebro, indeque oritur calvitium, quia semen maxime deciditur a cerebro; quare nimia seminis effusione leditur cerebrum, quo fit ut luxuriosi laborent epilepsia, apoplexia, deflavit capillorum, hemierania, aliique cerebri capitisque morbis; sintque obliviosi, tremuli, pallidi, languidi, infirmi, uti medici docent, et experientia quotidiana demonstrat: videmus enim luxuriosos uti liene, sic et cerebro debilitari ac laborare. Quocirca Ælius loco mox citando, asserit libidinem « neque ad animæ rationales conducere, imo potius congelare et obstupefacere intelligentiam. » Simplicius in *Commentario Epicteti*, cap. XLVII: « Omnis voluptatis corporeæ continentia, ait, animam rationis epaem corroborat. » « Libido, inquit S. Ambrosius, a ratione revocat, auferit consilium, amentes inquietat. » Et S. Hieronymus: « Amor formæ, rationis oblivio est, et insanitiæ proximus: sedum, minimeque conveniens animo sospiti vitium; » et iterum: « Quis enim, cum utatur voluptate, ea attendere animo quiddam potest? »

Inde rumpitur « funiculus argenteus, » id est contrahitur lediturque medulla spinæ dorsæ; per quam spiritus vitales a cerebro ad partes inferiores commeant; quia medulla hæc oritur ex cerebro in occipito; cerebro ergo per libidines læso, necesse est medullam lædi. Unde Plato dicebat semen esse spinæ medullæ defluvium, teste Plutarcho, lib. V *De placitis Philo.* cap. III.

Rursus, ex nimia luxuria et seminis effusione conferitur « hydris super fontem, » id est sanguis feccos effunditur: semen enim est purissimus sanguis; unde semine per nimiam libidinem effuso, succedit et effunditur sanguis: inde phthisis oritur, et sanguinis sputum. Ita flupporates, lib. II *De Morbis vulg.*; Celsus, lib. III, cap. XXI; Ælius, *Tetrab.* I, serm. 3, cap. VIII, quem audi: « Viri multi, ex multa venere sanguine expuerunt: partim ob violentam spiritus compressionem et intensionem, partim ob venarum et arteriarum, quæ ad genitalis partes deferuntur, communicationem. » « Deficient, sanguine et spiritu, qui multus in semine effunditur, deficit pariter feccus, stomachus et cor; unde sequuntur languores, deliquia, cacochymia, pallor, macies, aliaque sanitatis damna, uti fides docent. Ad hæc, salacibus conferitur « hydris super fontem, » id est renes et vesica morbos contrahunt: in renibus enim est

seminis origo; hi proinde per libidines, semine exhausto, deficient et fœscent: unde oritur stranguria, flatus, calculus, etc.

Denique, isdem constringitur « rota super cisternam, » id est leditur caput, dum deficit corde, jecore et stomacho, ex his nec alimoniam, nec sanguinem, nec spiritus vitales ad motum et sensationem quamlibet necessarios haurire potest. Quocirca visus, auditus, sensusque omnes hebetantur et deficient. Hinc Theolimus, impatiens libidinis, maluit patiens esse cæcitas, quam medici ei prædixerant, si libidine uteretur. Unde exclamavit: « Vale, amicum lumen, » uti narrat S. Ambrosius, lib. IV in *Luceam*, cap. XVII.

Cur autem caput magis sentiat damna luxurie quam cætera membra, duas causas dat Viegæ, Ebrensis, *Artic. med.* cap. XLVII: Prior est, quod cerebrum et caput sit extremum, in quo cessat vis tractoria, quæ ex alia parte non potest trahi; trahunt autem partes infimæ successione continua usque ad cerebrum. Altera, mollities cerebri et medullæ dorsalis, quæ trahentibus partibus facilis cedit quam partes solidæ. Inde salaces et libidinosi sunt imminuti cerebri et exhaustæ medulla dorsæ. Sapienter ergo verque Galenus, lib. II *De Somn.*: « Si voluptate esca malorum, ait, ad congressum impellamur, futurum profecto est, ut non corporis modo, sed animi vires frangantur pene omnes, prorsusque cum vita una pereant: frequens enim venis corporis habitum solvit, senectutem accelerat, canos maturat, nervorum incontinentiam, podagras, arthritides, tremores, sensuum hebetudinem, mentis torporem, malum corporis habitum, sucorum cruditate, ac virium corporis omnium, functionumque ab his manantium infirmitatem facit, » etc. Addit hic Ælius, *Tetrab.* I, serm. 3, cap. VIII: « Renum et vesicæ morbos, oris gravelentiam, dentium dolorem, gurgulionis inflammationem, sanguinis sputum, ulcera in membris, febrem, et omnia mala. »

Quare vere concludit S. Isidorus, lib. II *Sentent.* cap. XI: « Castitas est securitas mentis, sanitas corporis. » Et Plutarchus in *Præceptis De Sanitate tuenda* asserit « optime dietum saluberrima esse hæc: alimentis citra satietatem usum, alacritatem impigram ad labores, naturæ seminis conservationem. » Subjungit: « Intemperantiam enim coctus, eo quod maxime eam facultatem debilitat, qua nutrimentum conficitur, excrementorum gignit copiam. »

7. ET REVERTATUR PULVIS IN TERRAM SUAM UNDE ERAT, ET SPIRITUS REDEAT AD DEUM, QUI DEDIT ILLUM. — Pulvis, id est Adam, sive homo, puta corpus hominis ex *adama*, id est ex terra et pulvere aqua mixto, sive ex limo a Deo formatum iuxta illud quod Deus Adæ post peccatum intentalit: « In sudore vultus tui veseris pane, donec revertaris in terram de qua sumptus es: quia pulvis

es, et in pulverem reverteris, » *Genes.* cap. III, 19, et cap. II, 7. Vide ibi dicta.

Sic S. Paulus primus eremita, teste S. Hieronymo in *ejus Vita*, Antonium se invenit salutans: « En, inquit, quem tanto labore quesisti, putridi senectute membris operit multa canities; en vides hominem, pulverem mox futurum. » Et mox instantem sibi mortem prædicans: « Sed quia jam dormitionis mee tempus advenit, et quod semper cupiebam, dissolvi, et esse cum Christo, peracto cursu, superest mihi corona justitiæ, tu missus es a Domino, qui humo corpusculum meum contegas, imo terræ terram reddas. » Et S. Maria Ægyptiaca ad Zozimam, qui vitam ex ore ejusdem acceptam conscripsit: « Sepeli, abba Zozima, misere Mariæ corpusculum. Redde terræ quod sum est, et pulveri adice pulverem. » Hinc S. Scriptura mortem vocat *dissolutionem*, scilicet animæ a corpore resolutionem, puta corporis in sua elementa dimissionem, depositionem. Idem imitati sunt Plato et philosophi: unde Plutarchus in *Apol. ad Apollon.* mortem vocat, *dissolutionem rei concretæ*, citatque illud Epicharmi:

Concreteus est, ac discretus, et rursus abiit, unde venerat: Terra reddet in terram, spiritus ad supera.
Vivus ergo, sepe morere, ut mortuus vivas.
Ne moriare, quæ est mortem præcurrere morte.

fine et Lyricus:

Pulvis et umbra sumus, pulvis nihil est, nisi fumus:
At nihil est fumus; nos nihil ergo sumus.

ET SPIRITUS IDEAT AD DEUM, QUI DEDIT ILLUM. — tanquam ad sum uti factorem, sic et judicem (hunc enim sic asserit hebræum *Elohim*), ut illi actionum suarum per omnem vitam exercitarum rationem reddat, et pro meritis, vel præmia, vel supplicia recipiat. Aliter ergo pulvis, sive corpus redit ad terram, aliter spiritus, id est anima redit ad Deum. (corpus enim redit, quia corrumpitur et resolvitur: in terram, velut in materiam, ex qua formatum est; spiritus vero, sive anima hominis, non corrumpitur, sed immortalis manens redit ad Deum, velut sui judicem, utpote a quo creata est ad imaginem et similitudinem ejus, puta rationalis, libera, spiritalis, immortalis, ut bene agendo æternam gloriam, male operando perennem gehennam subeat (1).)

Hinc ergo, et ex similibus locis clare patet animam hominis esse immortalem, utpote quæ non sit ex traduce et semine parentum producta, sed immediate a Deo creata, qui proinde vocatur pater spirituum. Hæc S. Hieronymus: « Bidentis sunt, inquit, qui putant animas cum corporibus

seri, et non a Deo, sed a corporum parentibus generari. Cum enim caro revertatur in terram, et spiritus redeat ad Deum, qui dedit illum, manifestum est Deum patrem animarum esse, non homines. » Sic et Cassianus, *Collat.* VIII, cap. XXV. Et S. Augustinus, *epist. 2 ad Volustianum*: « Quis nunc est, ait, extremus idiota, vel quæ muliercula, quæ immortalitatem animæ non credit, vitæque post mortem futuram? » Idem, lib. 7 *De Genesi ad litteram*, cap. IX, ex hoc Salomoni loco probat animam primi hominis, puta Adæ, a Deo creatam ex nihilo; dubitat tamen de animabus posteriorum, an ita dicantur creata a Deo, ut tamen propagentur ex traduce Adæ.

Inculcat Salomon juveni in voluptates et libidines prono, animam immortalitatem, ac iudicium ob eas coram Deo subeundum, quia hæc duo acere frenum voluptatis et libidinis injiciunt. Unde videmus eos, qui voluptatis et luxuriæ totos se dedunt, ut id libere sine metu vindictæ faciant, sensum fieri atheos, ac negare animæ immortalitatem, iudicium, cælum, gehennam, imo omne nomen. Quocirca Chaldeus verit, *memento Creatoris tui, ut glorifices eum in diebus adolescentiæ tuæ.*

Rursus, ex eo quod anima e corpore exiens redeat ad Deum factorem suum, refellitur error pythagoreorum, originistarum, ac similium, *μετεψυχωσις*, id est transmigratio animarum ex uno corpore in aliud. Illi enim censere animam in alia et alia corpore successive transmigrare, aut verti in demonem, vel brutum.

Denique S. Augustinus, lib. I *De Libero arbitrio*, cap. XII, animas redire ad Deum, ad cælum animas redire interpretatur; sed illud retractat et explicat, lib. I *Retract.* cap. 1: « Alio loco, inquit, cum agerem de animo, dixi: Securius rediturus in cælum. Ilurus autem quam rediturus dixissem securius, propter eos qui putant animas humanas pro meritis peccatorum suorum de cælo lapsos sive dejectos in corpora ista detrudi. Sed hoc ergo propterea non dubitavi dicere, quia ita dixi in *cælum*, tanquam dicerem *ad eum*, qui ejus est auctor et conditor: sicut Cypricus non cunctatus est dicere. Nam cum corpus e terra, spiritum e cælo possideamus, ipsi terra e cælo sumus. Et in libro Ecclesiasticus scriptum est: Spiritus revertatur ad Deum, qui dedit illum. Quod utique sic intelligendum est, ut non resistatur Apostolo dicenti, nondum natos, nihil egisse boni aut mali. Sine controversia ergo quædam originalis regio beatitudinis animi pæbis ipse est. Qui eum non quidem de seipso genuit, sed de nulla re alia condidit, sicut condidit corpus e terra. Nam quod attinet ad ejus originem, quia fit ut sit in corpore; verum de illo una sit, qui primus creatus est, quando factus est homo in animam vivam, ac semper ita fiant singulis singuli, nec tunc sciebant, nec adhuc scio. »

Ita ipse, sed jam ex Ecclesiæ interpretatione

(1) Conf. Lactantium, II, 698:

Cedit enim retro de terra quod fuit ante
In terram: sic quod missum est ex ætheris oris,
Id rursus cæli fulgentia templa recipiant.

Lectio
si labo
runt op
il pie.
Sicut i
priet.

Tri
labo
m.

Animæ
hæreticæ
hæc op
mentis
tar.

Vers. 7.
Pulvis
redit
quæ
ma.

definitione certum est animas hominum, non parentibus propagari, sed singulis dum nascuntur, a Deo singulas creari, et creando infundit.

8. VANITAS VANITATUM, DIXIT ECCLESIASTES, ET OMNIA VANITAS.—Syrus, *omnis res vanitas*; Arabicus, *omnes enim res sunt vanae*. Hoc est thema, quod Ecclesiastes initio libri probandum proposuit, ac nunc velut probatum repetit, et ex dictis, tanquam conclusionem, inductione omnigena firmatam infert et colligit. « Cum enim, inquit S. Hieronymus, cunctus mortalium labor, de quo in toto volumine disputatum est, huc perveniat, ut revertatur pulvis in terram suam, et anima illuc redeat, unde sumpta est; magnae vanitatis est in hoc seculo laborare, et nihil pro futuro conquerere, » praesertim cum de his iudicandus sit et adjudicandus gehennae, si illorum amore Dei legem violaverit. Est ergo hic epilogus, in quo Salomon colligit summam totius concionis suae, ut eam profundius lectoris menti infigat, utque lector sciat quid praecipue ex ea memoria retinere, et opere exercere debeat. Idem imitetur doctor et concionator. Porro Chaldaeus magis enucleate vertit, quando contemplatus est Salomon rex Israel vanitates huius saeculi, et vanitates quoque operatur filii hominum, dicit Ecclesiastes in verbo suo: *Omnia sunt vanitas*.

GNOME HÆC FUSE EXPLICATA EST INITIO LIBRI; QUARE NIHIL HIC ADDENDUM OCCURRIT (1).

9. QUONIAM ESSET SAPIENTISSIMUS ECCLESIASTES, DOCUIT POPULUM (scientiam, ut addunt Hebraei, Septuaginta, Syrus, Arabicus), ET ENARRAVIT QUAE FEREBAT: ET INVESTIGANS COMPOSUIT PARABOLAS MULTAS.—Hebraice est, *ad huc docuit populum, q. d. Non tantum contenta hoc libro, sed et multa alia eo non contenta docuit populum*. Unde liquet Salomonem multoties eum docuisse, tum viva voce docendo et exhortando ad virtutes et Dei cultum, tum scriptis idem faciundo per omnia saecula: nam

Vox audita perit, littera scripta manet.

Simili modo Job docuit populum sibi subditum, cap. XXIX, vers. 20 et seq. Hæc enim insignis est principis dos et laus.

(1) « Sex postremis quae supersunt commatibus epilogos conat, quo ad conciliandum hinc libro auctoritatem, Salomonis, tanquam auctoris, laudatur sapientia, atque in concinnandis elegantique stylo tradendis salutaribus præceptis solertia. » Hæc Rosenmuller, qui addit, non esse, cur hunc epilogum totius libri auctori abjiciemus, quum dictionis et conceptuum similitudine hoc additamentum proxime accedat ad habitum et ratio nem Ecclesiastae.

Vers. 9. Quod reliquum est, quod esset concionator sapiens, docuit homines alia sicut divina, perpendit item et perscrutatus est, multasque composuit sententias. Alii item vertunt enarravit, cum Vulgato: *toher* vero interpretatur abundans, hoc sensu: Et abundans cum esset concionator sapientia, etc.

Thaumaturgus censet hic queri Salomonem de auditorum oscitantia et perdita vita, ut concionem hanc et similes respuerent: « Cæterum, inquit, et hic meus, quamvis sapienter concionatus, labor sit supervacaneus apud populum illum, justitia negligentem doctrinamque et curam respuentem. »

Hebraice est, et amplius quia fuit Ecclesiastes sapiens, adhuc docuit populum, q. d. Quo fuit sapientior Ecclesiastes, eo diligentior fuit in docendo, quia sciebat ideo sibi hanc sapientiam datam a Deo, ut eam alios, ac praesertim sibi subditos, doceret, itaque eos probos efficeret, et ad felicitatem aeternam proveheret. Unde Hugo: « Non suffocavit, inquit, inventa quasi partum in utero; sed in lucem edidit; derivavit fontes suos foras, et aquas suas divisit, sicuti ipsemet docuerat, » *Proverb. v. 16*.

Porro, Thaumaturgus et amplius refert ad id quod præcessit hoc modo: « Vanitas vanitatum, dixit Ecclesiastes, omnia vanitas, et amplius: » quod sic explicat Thaumaturgus: « Dico igitur, sicut et principio dixi, miram esse vanitatem, qua occupantur homines, tanquam superabundantem (hoc illud est, et amplius) ut nemo eam totam animo queat complecti. » Verum Noster et cæteri et amplius melius referunt ad sequentem, scilicet ad *sapiens, q. d. Cum Ecclesiastes esset amplius sapiens, id est sapientissimus*.

ET ENARRAVIT QUAE FEREBAT.—Hebraice *ḥin veitzen*, id est audire fecit, ut vertit Aquila, id est enarravit; S. Hieronymus, *audire eos fecit*; Syrus, *auscultatus est*; Pagninus, et *fecit auscultare*; Vatablus, et *commovit studium doctrinae*. Minus recte Cajetanus, et *auscultabat*, scilicet populus Salomonem tanta sapientia et gratia doctentem. Chaldaeus, et *attendit voci sapientium*; alii apud Pagninum in Lexico, *audiendo perpendit ac investigavit, ponderavit, et libravit verba parabolarum*.

Septuaginta pro *ḥin itzen*, alio puncto legentes *ḥin ozen*, id est *auris*, vertunt, et *auris* (Salomonis, vel populi populi eum audientis) *investigabit ornatum parabolarum*; Arabicus, et *incrassata auris ejus ornamentum stultitiam suam*.

QUAE FEREBAT.—tum fabricando, unde fabricam templi a se edificati, et officia ministrorum in libro descripsit, ut patet II *Paral. XXV, 4*; tum res a se gestas, ut ea enarravit cap. II et seq., asserens se in omnibus invenisse vanitatem; tum maxime doctrinam, parabolas et sententias, quas meditando invenerat et composuerat, docuerat, dictarat, et amanuensis scribenda tradiderat: hæc enim enarrare opus est Ecclesiastae, id est concionatoris.

ET INVESTIGANS COMPOSUIT PARABOLAS MULTAS.—Apposite Noster pro *חקר chaker*, id est *investigabit*, alio puncto in Benoni legit *חקר choker*, id est *investigans*, eo quod desit copula *et*, id est *et*; eam tamen subaudit et supplert Chaldaeus

dum vertit, et scrutatus est libros intelligentis, et parabolas intelligentis multas valde. Hinc liquet Salomonem, non tantum composuisse parabolas et gnomas novas, et a se adinventas, sed et priscorum sapientium aequæ ac recentiorum sui ævi audivisse, vestigasse, concinnasse, correxisse, et in meliorem formam redegisse. Hæc enim omnia significat hebraice חקר *ticken*, quod proprie est rem dirigere, corrigere, concinnare, pangere, ita ut partes singule sibi invicem aequæ ac toti compositæ harmonice et apta convenientia congruant et respondeant, uti panguntur carmina, rhythmus, ode. Unde Campensis vertit, *diligenter scrutando omnia, multa invenit ad sapientiam pertinentia, et multa restituit sapienter ab aliis dicta*.

Rursum R. David *ticken* vertit, *expendit, ponderavit, res inter se contulit*, sicut solent, qui bilanci bus quo pondera expendunt, « inclinabo in parabolas aurem meam, » *Psal. XLVIII, 5*, quasi dicit: Salomon, cum alios audiebat, iudicium et momentum aurium ad ponderandum adhibebat; cum auditoribus suis aliquid enarrabat, inter dicendum etiam ponderabat rerum momenta, et singularum pondus atque dignitatem; ac Davidem patrem dicentem audiebat: quia ipse quoque inclinabat in suas parabolas aures suas. Vide que de parabolis Salomonis dixi initio *Proverbiorum*.

10. QUÆSIVIT VERBA UTILIA, ET CONSCRIPSIT SERMONES RECTISSIMOS, AC VERITATE PLENOS.—Septuaginta, *quæsitit Ecclesiastes, ut inveniret verba voluntatis, scriptum rectitudinis*, *verba veritatis*; Hebraei, *quæsitit verba voluntatis*, id est beneplacita, grata, et, ut Cajetanus vertit, *desiderata*, qualia sunt *utilia*, ut vertant Aquila et Noster, que scilicet vir sapiens et probus velle debet et solet, quoque, ut ait Olympiodorus, *conformia sunt voluntati divinae*, que qui sequitur, adipsicetur gloriam felicitatis aeternæ. Hinc Vatablus exponit, q. d. *Quæsitit verba voluntatis*, id est notitias veras de expectandis et aversandis, adeoque de summo bono et malo.

S. Hieronymus per *verba voluntatis* accipit secreta voluntatis et providentiæ divinæ: « Super hæc, inquit, addidit causas naturasque rerum se Divisio cognoscere, et Dei dispositionem et providentiam; quare unumquodque, vel quomodo factum sit, scire voluisse, ut quod David post dissolutionem corporis et animæ ad caelum recursum se sperat esse visum, dicens: Videbo caela tuos, opera digitorum tuorum, hoc nunc in presenti Salomon nismus fuerit invenire: et veritatem sci. Dico cognitavi, corporis valde scripto mensuram, comprehendere non potest. » Chai *שׁוּרָרָה* *pro* *verba voluntatis* accipit secreta cordium: « Quæsitit, inquit, Salomon, qui appellatur Ecclesiastes, in sapientia sua, ut iudicaret iudicium de cogitationibus cordis hominis, et absque testibus; tunc dictum est et in spiritu prophetiæ a facie Domini: Ecce jam scrip-

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Ver. 10.

Moysi propheta, qui solus pascibat populum domus Israel in deserto, in manna, in coturnicibus (1). »

Ostendit Salomon utilitatem, vim et efficaciam suae sapientiae et doctrinae, quod scilicet sapientiae et sapientum (quorum ipse primus erat) verba animum pungant, ut stimuli vel aculei, ac profunde intineque menti infingant, ut clavi. Ita S. Hieronymus: « Ne videretur, inquit, post legem Dei, temerarius subito praecceptor erumpere, et sibi vindicare doctrinam, quam Moyses non tam sua sponte, quam Deo irascente primum, dehinc inspirante susceperat; dicit verba sua, verba esse sapientum, quae in similitudinem stimulum corrigant delinquentes, et pigros mortalium gressus, aculeo pungente commoveant; sique sit firma quasi clavi in altum solidumque defixi, nec auctoritate unius, sed consilio atque consensu magistrorum omnium proferantur. Et ne contemneretur orationum sapientia, ait eam ab uno pastore concessam, id est, licet plurimi doceant, tamen doctrinae huius auctor unus est Dominus. Facit hic locus adversus eos, qui alium legis veteris, alium Evangelii existimant Deum, quod unus pastor concilium prudentium instruxerit. Prudentes autem, tam prophetae sunt quam apostoli. »

Deinde apposite annotando subjungit: « Stimuli et hoc notandum est, quod dicuntur verba sapientum pungere, non palpāre, nec molli manu attricare lasciviam, sed errantibus, et (ut supra diximus) tardis penitentiae dolores et vulnus infingere. Si cuius igitur sermo non pungit, sed oblectationem facit audientibus, iste non est sermo sapientis. Verba quippe sapientum, ut stimuli: quae quoniam ad conversionem provocant delinquentem, et firma sunt, et a concilio sanctorum data atque ab uno pastore concessa, et solida radice fundata sunt. Hoc stimulo necdum Paulum, sed adhuc Saulum puto in via confossum erroris, audisse: « Durum tibi est contra stimulum Dei calcitrare. » Act. ix. 5. Huius sapientiae affinis est gnomo quinquae veterum Rabbiorum in Pirke Avoth, cap. II: « Ad ignem sapientium incalcesce, si potes: incendio autem illorum ne ardeas cave: dentes enim eorum dentibus vulpinis acutiores sunt; pungunt ad instar scorpionum, et verba ipsorum tedarum in modum urunt, ac in cineres solvunt. »

Sic quoque exponit S. Gregorius, hom. in Evang., « Clavis, inquit, ac stimulus sapientum verba comparantur, quia culpas delinquentium rescutiunt palpāre, sed pungere. Hae perinet illud Dei per Jeremiam: « Quid paleis ad triticum, dicit Dominus? Nunquid non verba mea sunt quasi ignis, dicit Dominus, et quasi malleus conterens pe-

(1) Rosemullerus, dicit sapientum non velut stimuli, et velut clavi infingi, (quod sequitur appositio est vocis clavi) compungentes (proprie dicitur collectio), id est, instrumenta res aliquo disjunctas colligentia), traditi a rectore uno, Deo Maurore doctor unus est Kobleth.

tram? » Jerem. xxiii, 28 et 29. Ubi D. Hieronymus: « Pulchre, inquit, doctrina perversa paleis comparatur, quae medullam non habent, nec possunt nutrire credentium populos, sed de manibus stipulis conteruntur. Et statim docet talem esse haereticorum doctrinam, « qui omnes, inquit, auditores suos adulatione decipiunt. » Contra vero fidelis praedicator igni et malleo comparatur, qui ab omni adulationis specie remotissimus « natiatur, inquit, futura supplicia, ut detorqueat homines a peccando, et paleis peccatorum comminatur incendium, ut haereticorum corda dura, et instar silicis indomabilia, sermonis sui malleo conterantur. » Intellige pigris, tardis et contumacibus hose stimulos esse adhibendos; nam cum diligentibus, strenuis et obedientibus oportet sermones esse profusos, puros, dilucidos ac demulcentes, ait S. Ambrosius, epist. 19. Illi enim agentur timore, hi amore. Item de bobus jubet Columella, lib. II, cap. II, et lib. VI, cap. II: « Voce, inquit, potius quam verberibus bubules bovem terreat, ultimaque sint opus recusantibus remedia plagae; » haec de veterano bove; at de juvenco: « Nunquam stimulo lacessat juvenum, quod retractantem calcitrosaque eum reddit; nonnunquam tamen admoneat flagello. » Et iterum: « Boves verentes sint plagarum et acclamationum. »

Sicut stimuli. — Septuaginta, ἄρα βόων, id est, sicut stimuli bovm, quod scilicet boves et asini pigri laseantur ad elius incendendum, fortiusque arandum. Audi Olympiodorus, « Sicut enim stimuli boves pungunt, urgentque aratro solum proscindere: ita et theologorum verba excitant nos, qui spe bona aramus, proscindere solum spiritualem, ut eum purgatus fuerit ager cordis nostri, pulchros in eo virtutis surculos conseramus. Similia quoque sunt clavis ignitis atque cadentibus, qui altius ac facilius lignis infinguntur: ita et sapientum verba theologorum in penitissimos sinus intellectus nostri altius figuntur. » Syrus vertit, tanquam ferulae, quarum plagis magistri discipulos exstimulant ad studium.

ET QUASI CLAVI IN ALTUM DEFIXI. — Hebraea, quasi clavi plantati; Septuaginta, παρὰ πνευματικῶν, id est plantati; pro quo Arabicus et Olympiodorus legunt, πνευματικῶν, id est igniti et cadentes: hi enim, inquit, facilius altiusque lignis infinguntur. Aquila et Theodotus addunt πνευματικῶν, id est defixi, scilicet explicant et plantati per infici. Hic sapientium monitis, quasi clavis configitur Christo crucifixo, dum per ea crucifigimus vitia, passiones, omnesque privatarum affectuum et cupiditatum motus: nam sicut clavis affixus retinet rem cui affigitur, ita doctrina hominem continet, ait Vatablus. Syrus pro quasi clavis vertit, tanquam vomeres. Hoc est quod ait Apostolus, Hebr. cap. iv, vers. 12: « Vivas est enim sermo dei, et efflicax, et penetrabilior omni gladio accipiti: et pertingens usque ad divisionem animae ac spiritus, compagum quoque ac medullarum. »

QUE PER MAGISTROS CONSILIUM. — Hebraea, per viros, vel dominos, vel auctores collectionum vel congregationum, qui scilicet colligunt veterum sententias et dogmata, vel potius qui in collectione, id est cœtu, collegio et concilio sedent et president. Chaldaeus vocat magistros et doctores viarum; S. Hieronymus in veteri editione vertit, habentibus cœtus data sunt; Septuaginta, qui a consiliis dati sunt a pastore uno; Syrus, qui concacati sunt domini limitum, dati sunt a pastore uno; Arabicus, quos intellexerunt ex thesauris operum suorum a pastore uno; alius, verba sapientum sunt quasi stimuli, et clavi fortiter fixi, sustinentes collectam suppellectilem. Verum Hebraei cum Nostro genuine vertunt, auctores collectionum, collectaneorum, vel congregationum, ut dixi. Figurina, inter folia collectitia; Campensis, velut clavi viri stultiosi, qui aliis incedunt ea qua donata (alii, tradita) sunt igitis; R. David, quasi clavi verba sapientum, qui congregant verba sapientia in libris suis; alius, magistri collegiorum, vel congregationum; alius, domini discipulorum collectorum in schola, vel auctores Pandectarum, qui multa hinc inde excerpta in unum volumen conferunt. Sensus nostrae versionis est, q. d. Per magistrorum congregationes, et consilium (pro quo multi codices, praesertim manuscripti, apte cum Septuaginta legunt, concilium, idque habet S. Hieronymus), id est unanimum consensum, quasi ex uno cuncti loquantur ore, verba sapientum firma et certa sunt tradita, utpote qui omnes ab uno edocti sint pastore et magistro, scilicet Deo et Christo.

Hinc disce dogmata sapientiae, quae sunt in Ecclesia, non esse nuper inventa, sed per manus tradita a Deo et Christo primis prophetis et apostolis, ac ab iis successive aliis et aliis communicata, tandem ad nos devenisse. Rursum, quanta fides et reverentia sit deferenda Patribus ceterisque Ecclesiae magistris. Porro magistros hos enumerat Cajetanus: « Abraham, ait, primus congregationis auctor mediante circumcissione; Moses auctor congregationis mediante lege; Judices deinde, auctores congregationum ad cultum unius Dei a diversis idololatris a malis moribus ad Deum. Omnes ergo hi ab uno pastore Deo, dati ad pascedum populum verbo divino. »

Sapienter S. Paulus monet, II Timoth. cap. n, 2: « Quae, inquit, audisti a me per multos testes, haec commenda fidelibus hominibus; » nam hi magistri, ut ait Thaumaturgus, « sapientissima illa documenta a bono uno pastore et magistro accepta, quasi ex uno ore omnes, atque inter se concordēs dabunt, creditam sibi doctrinam ornant, et copiosius exponentes. »

CONSILIUM. — Jam dixi alios legere concilium, Hebraea מִשְׁכָּח מִשְׁכָּחִים significat collectiones, collectanea (ut collectanea ex philosophis et Patribus sententias collegit Damascenus, Beda, Antonius in Melissa, S. Maximus, S. Bonaventura

et alii), congregationes, cœtus. Igitur magistrorum concilium idem est quod magistrorum cœtus, collectio, congregatio, consensus. Sic concilium regium vocatur ipse Senatus regius, sive Consilium regis. Septuaginta vertunt συνέλευσις, id est compositiones, compages, congermentationes, item pacta, signa, tesserae; alii legunt συνέλευσις, id est constructiones, constitutiones; unde Olympiodorus, haec autem verba tradita sunt nobis ex constitutionibus; alia vero exemplaria habent, e compositionibus. « Constitutiones autem, sive compositiones, intellige opera Dei, quae admirabili ac supremo ordine et harmonia disposita et constituta sunt, ex quibus proportione quadam ac similitudine ducimur in aliquam Dei officii cognitionem. Poteris et constitutiones hoc loco accipere pacta utriusque Testamenti, Veteris scilicet ac Novi. »

A PASTORE UNO. — Campensis, ab uno pastore Deo; Figurina, ab uno pastore Spiritu Sancto; Chaldaeus per pastorem populi accipit Mosem. Melius Salomus et ceteri: Pastor unus, inquit, est Deus, magistri sunt prophetae et apostoli: Deum enim hic apposite vocat pastorem, ut persistat in metaphora stimulum, quibus pastores boves et iumenta ad progrediendum exstimulant, q. d. Licet plurimi sint magistri, qui populum doceant, unus tamen omnis vere doctrinae auctor, fons et origo est Deus et Christus, qui proinde sui vicarium in lege veteri constituit pontificem, quasi summum Synagogae doctorem et iudicem, cui in omnibus auscultari et obediri jussit, Deuter. xvii. Multo magis in lege nova constituit S. Petrum, eique succedentes Pontifices romanos, Ecclesiae totius doctores et pastores, Joan. xxi, 16, ut ab uno pastore unitas fidei et doctrinae hauriretur et servaretur; nec in varias iretur haereseis et erroribus, uti solide et eleganter docet S. Cyrillus, lib. De Unitate Ecclesiae. Sic enim hierarchia Ecclesiae in monarchiam, quae optimum est regimen, desinit: monarcha enim est Pontifex. Hinc olim συνέλευσις, id est tessera orthodoxi verique christiani, erat, et etiam nunc est, fide sociari, et obedientia subijci romano Pontifici. Unde S. Hieronymus, epist. 57 ad Damasum Pontificem, quoniam ab eo an in divinis dicendis sint tres hypostases, an una duntaxat: « A sacerdote inquit, vicarium salutis, a pastore praesidium ovium flagito, etc.; cum successore piscatoris, et discipulo crucis loquor; ego nullum primum nisi Christum sequens, beatitudinis tuae, id est cathedrae Petri, communionem condecor; super illam petram edificatam Ecclesiam scio. Quicumque extra hanc domum agrum commerit, profanus est: si quis in arca Noe non fuerit, perdit regnante diluvio. »

Ex dictis liquet perperam Hunnium, Witackerum similesque novatores, ut longius ab hoc loco arceant romanum Pontificem, per pastorem unum intelligere ipsum Salomonem, quia regis

pastores vocantur; per sapientes vero sententiarum Salomonis collectores, pastor enim hic vocatur non rex vel rector, pastor enim hic vocatur qui alios pascit sua doctrina, quorum princeps est Deus, a quo omnes magistri et sapientes, etiam qui ante Salomonem exstiterunt, sumum hausere sapientiam, uti hic ait Salomon. Vide Greterum in Apolog. Bellarmini, tom. I, lib. III, cap. iv.

12. HIS AMPLIUS, FILI MI, NE REQUIRAS. FACIENDI PLURES LIBROS NULLUS EST FINIS: FREQUENSQUE MEDITATIO, CARNIS AFFLICTIO EST.—q. d. Hoc libro huic usque sat superque tibi, o lector, descripsi viam et rationem bene beateque vivendi; quare non est quod his plura requiras, nec alios libros curiose evolvas; sicut enim faciendi plures libros, sic et eos legendi non est finis. Curiositas enim hominum est immensa, nec habet finem; quare nisi illi modum ponas, limitemque figas, te ab uno vero summoque bono in vana multaque distrahet, et acriter cruciabit, quia frequens meditatio, quam paril frequens lectio, ac magis scriptio, est carnis afflictio.

Rursum, amplius his, scilicet que tradita sunt a pastore uno per magistrorum consilium et certum, puta per prophetas, apostolos, Patres et doctores, ne requiras: quare superfluum est plures inutilis libros conscribere, aut legere. Ita S. Hieronymus: « Excepisti his verbis, inquit, que ab uno pastore sunt data, et a concilio atque consensu prolata sapientium, nihil facias, nihil tibi vindicias majorum sequere vestigia, et ab eorum auctoritate non disceperes. Alioquin, quarenti multa, infinitus librorum numerus occurrit, qui te pertrahat ad errorem, et legentem multa, frustra facit laborare. Vel certe docet brevitati studendum, et sensum magis sectandum esse, quam verba, adversus philosophos et sæculi hujus doctores, qui suorum dogmatum falsitates conantur asserere varietate ac multitudine sermonum. Econtra Scriptura divina brevi circulo coarctata est, et quantum dilatatur in sensibus, tantum in sermone restringitur. Quia consummatum breviumque sermonem fecit Deus super terram, et verbum ejus juxta est in ore nostro et in corde nostro. »

Hebraea habent, et amplius ab his monitus esto, vel cave, scilicet ne plura requiras, uti solerter advertit veritque Noster et Vatablus, S. Hieronymus in veteri editione verit, et amplius ab istis, fili mi, cave faciendi libros multos, quibus non est finis, et meditatis plurimum labor est carnis. Sic et Septuaginta ac Syrus. Contrarie verit Chaldaeus: sic enim habet, et amplius, fili mi, ne requiras; faciendi plures libros nullus est finis, frequensque meditatio carnis afflictio est. Consentit Latina Vulgata; accedit et Arabicus, acciperunt, inquit, auctoritatem ea eis; o fili mi, conserva hoc, facies libros multos quorum utilitatis non est finis, et in meditatione eorum labor est humanitati.

Denique Thaumaturgus sic interpretatur, at quid pluribus? cum multiloquus nulla sit utilitas, sed nec tibi, o amice, consulerim inutilitatem, et quae minus conveniunt describere, cum in eis præter laborem nihil sit reliqui. Aliter verit Tigurina: Postremo, fili mi, inquit, cave admonitus, nam libros multos facere infanti esset operis; et Campensis: Ita paucis, fili mi, te admonuit, puta; uti autem omnia perstringantur, pro plurimis quidem libris fieri poterit, et labor multa scribendi corpus defatigat.

Denique, pro amplius Hebraice est יותר iother, quod verti potest, excellentius, praestantius. Unde nonnulli exponunt, q. d. Nil amplius, id est nil excellentius, nil dignius, nil utilius aliunde, quam ex dictis scriptisque sapientium, ac presertim ex hocce meo Ecclesiaste requiras; abunde ille tibi suppediatit excellentissima dogmata et consilia ad bene beateque vivendum, ut philosophorum et profanorum magistrorum sermones, vel libros præ illo parvipendere et despiciere debeas. Multo enim plura, eaque sanctiora et diviniora ex hoc uno discas, quam ex cæteris omnibus.

FACIENDI PLURES LIBROS NULLUS EST FINIS.—Dicit hoc, non quod taxet scriptores studiumque scribendi, cum post Salomonem omnes prophete, evangelista et apostoli, item Patres graeci et latini, ut alios faceam, plures libros Ecclesiae et reipublice utiles conscripserint; sed primo, ut ostendat sicut aliis in rebus, sic et in studio, ut in scriptione et lectione, suam mensuram et ærumnam, puta afflictionem cordis: sic enim ipse se explicuit, cap. i, vers. 17. Ita S. Hieronymus.

Secundo, ut taxet prurium scribendi: nulli enim pruriant, ut scribant edantque libros, vana duntaxat nominis gloria impulsu, cum libri ipsorum parum sint utiles, aut prælo indigui, praesertim dum continent errores, haereseis, superstitiones, obscenitates, etc. Vere Juvenalis, satyr. 7:

Tenet insanabile multos Scribendi caecothes, et ægro in corde senescit.

Tertio, ut sapientem monent pauca legere et scribere, ac omissis profanis studio sacre Scripturae se dedere. Nam, ut ait Hippocrates in libro Aphorismarum: « Ars longa, vita brevis; » brevem ergo vitam brevibus paucisque, sed saluberris impende. Relinque ergo vanos et profanos cæterorum libros. Nam, ut ait S. Augustinus, lib. De Doctrina Christiana, cap. ult.: « Et cum ibi (in Scriptura) invenierit omnia, que utiliter alibi didici, multo abundantius ibi inveniet ea que nusquam omnino alibi, sed illarum tantummodo scripturarum mirabili altitudine, et mirabili humilitate dicuntur. » Quæ et Cicero, Tuscul. I.: « Mandare, inquit, quemquam cogitationes suam litteris, qui eas nec disponere, nec illustrare possit, nec delectatione aliqua allicere lectorem, hominis est intemperanter abutentis et otio et litteris. » Hinc Stobæus, serm. 19, narrat Socratem, Aristarchum et Phavorinum (qui Plutarcho sibi con-

Multa
pro
E
hæ
con
con
pau
E
Soc
E
E
E

Quæ
tam

hinc
dicitur
secundo

vum taxat quod tam multa scripserit) noluisse quidquam scribere. Et Aristippus Socratis auditor eisdem factanti se plurima legisse: « Quædam, inquit, non illi qui plurimum edunt, melius valent his qui sumunt quantum opus est: ita non qui plurima, sed qui utilia legerunt, studiosi et eruditii sunt habendi. »

Rationes eorum erant, primo, quod legere, scribereque tot libros ingens sit animi corporisque labor et defatigatio. Secunda, quod tot libri minuunt ingenii exercitium, cum homines secure scriptis aliorum indormiant. Tertia, quod officiant memorie, eamque obtundant: dum enim tam varia studiosi legunt, nihil retinent, quia posteriora extrudit prius. Unde S. Thomas, rogatus quæ via et methodo quis evadret doctus, respondit: Si unum duntaxat legal librum, uti refertur in Chron. S. Dominici, part. I, lib. III, cap. xxxvii. Hinc dixit fecitque noster Jacobus Lainez, secundus Societatis Jesu prepositus generalis: ipse enim unum duntaxat in cubiculo habebat librum, eamque a capite ad calcem perlegebat; quo facto, eum referebat ad bibliothecam atque ex ea alium sumebat pari modo evolendum. Quarta, quod in scripture et lectione tot librorum multum insomat perdatque temporis, per tot circuitiones involute veritatis, quæ breviter et nude tradita facilius clarissime intelligitur. Hæc tamen non vetant quin utile sit plures libros scribere, cum vel quid novi afferatur, vel novo et meliori modo explicatur; aut cum necessitas respondendi beneficiis aliisque adversariis id exigat; aut cum res ab his fuse et confuse tradite, brevi, clara et ordinata methodo traduntur, uti fecit Justinianus, qui priscorum jurisperitorum duo librorum milia, in brevem juris moderni codicem redegit.

Praclare Clemens, lib. I Strom.: « Fili quidem corporis, animæ autem liberi sunt scripta. » In libris ergo animam sapientis intreris. P. Damianus, lib. I, epist. 6: « Tuli librum meum, quem velut unicum filium, ulnis uterine dulcedinis amplectebat. » Petrus Venetus, lib. I, epist. 20: « Plurimi scripserant, et in divinas litteras edidere commentarios felices; si juvenadi studio laborarunt, sudoresque suos divine sacrarunt glorie, non sum, vivunt adhuc in suis libris, licet abierint, et operum fructus semper pullulant, dum liber vivit. » Proclus, orat. in Chrylost.: « A scribendi munere scriptorum copia non avocet, urgeat potius, vel provocet, et in exemplum aliorum scripture aut. Bonos libros qui conscribit, relictis salutis eximdit. » Seneca, epist. 33: « Palet omnibus veritas, necdum est occupata. Multum ex illa etiam futuris relictum est. »

Vincentius Lirinensis taxans ex Apostolo profanas vocum novitates adinventas a novatoribus ac hæreticis: « Non dicas nova, inquit, sed nove. » Sane nostro hoc sæculo viri eruditi et religiosi ita suis scriptis illustrarunt poesin, rhetoricam, philosophiam, mathesin, controversias, theolo-

giam scholasticam, et moralem, spiritalem quoque et mysticam, ac præsertim S. Scripturam, ut multa hæclenus inaudita evulgarint, multa incognita et clausa reserant, multos ad scientiarum apicem evertent; adeo ut a Christo nato, vix ullum sæculum fuerit doctus, subtilius, profundius, idque in omni scientiarum genere.

Ratio a priori est prima, scientiarum immensa amplitudo, profunditas et obscuritas, ex qua fit ut una explicata et superata, semper supersit et cernatur alia et alia profundior et obscurior, idque sine fine et termino: quo fit ut semper novas questiones explicandi, novosque libros scribendi materia relinquatur. Prime enim cogitationes aditu patet, ait Dionysius, posterioribus commentationibus, hisque melioribus, juxta illud: δὲ τὰς ἀπορίας ἀποκρίσας. Nemo exaltat mare et thesaurum immensum sapientie. Quare tam verum est illud Terentii, Prolog. in Eunuch.: « Nullum est dictum, quod non sit dictum prius; » quam nihil ex auri argenteque venis erui, nihil ex gemmiferis fluvii educi, nihil laticis liquorisque ex fontibus et fluminibus exhauriri denno, quod non sit erutum, eductum, exhaustum prius, sed aliis et aliis aquis, metallis, divitiis semper affluentibus, aliis, inquam, in individuo, sed iisdem in specie.

Secunda est immensa ingenii humani capacitas, curiositas, studiumque sciendi, quæ semper nova vestigat, ut ubi priores destiterunt, ibi posteriores incipiunt ulterius profundiora scrutari, uti videre est in philosophia et theologia scholastica: in dis enim novi doctores novas movent questiones, et novas inveniunt distinctiones, divisiones, sectiones, subtilitates; hæretici quoque novos inveniunt errores, et hæreses quasi scriptis libris confutare opus est. Quantum lucis, methodi, profunditatis, ordinis, S. Augustino et Patribus addidit S. Thomas et scholastici? « Quotidie aliquid subtilius, aliquid elegantius cogitat luxurie furor, usitata contemnens, » ait Seneca, lib. VI Natur. Quæst. « Nec vero Aristotelem in philosophia deterruit amplitudo Platonis, » ait Cicero De Optimo genere dicendi.

Tertia est indolis et appetituum diversitas, quæ facit ut huic placeat hic scriptor, alteri alter; perinde ac in mensa, huic placeat hic cibus, alteri alter; ac in foro uni placeat merces hujus mercatoris, alteri alterius: quare sicut in convivio, ut omnium appetitui satisfiat, oportet plura proponere fercula, et in foro plures mercatores: sic et in doctrina plures libros etiam de eadem re tractantes, ut qui unus non sapit, sapiat alter, tertius, vel quartus, etc. « Utile est, inquit S. Augustinus, lib. I De Trin. cap. vi, plures a pluribus fieri libros diverso stylo, non diversa fide, etiam de questionibus eisdem, ut ad plurimos res ipsa perveniat, ad alios autem sic. »

Denique, ad Dei magnificentiam mundique ornatum, et plenam rerum universitatem pertinet, ut sicut singularum rerum et specierum plura va-

Primum

Secundum

Tertium

Quartum

riaque exstent individua : sic quoque artium et scientiarum plures et varii prostent tractatus et libri : hoc enim facit ad doctrinam varietatem et copiam : quodque enim ingenium suum sibi proprium habet genium, acumen, iudicium, dicendi scribendique methodum, gratiam, stylum, ac quippiam semper in quo emineat, et ceteros superet.

Quocirca Origenes sex millia librorum in Scripturam edidit, teste S. Epiphano. « M. Varro, ait S. Augustinus, tam multa legit, ut aliquid ei scribere vacasse miremur; tam multa scripsit, ut vix quidquam legere potuisse credamus. » Hinc illa magnifice regum et sapientium bibliothecae, ut in omni arte librorum praestantium millibus instructae, ac toto orbe celebratae, Ptolemaei Philadelphi (quae quingenta millia librorum continebat, ait Josephus, lib. XII *Antiq.* cap. XI, et Eusebius, lib. VIII *Prepar.* cap. 1; imo septingenta millia, ait Gellius, lib. VI, cap. ult.), Trajani, Vespasiani, Origenis, Pamphili, S. Augustini, etc., ac modernae in singulis provinciis numerosissimae; inter quas, « velut inter ignes Inna minores, » emicat Bibliotheca Vaticana, erecta a Nicolao V. Quam iucundum, quam utile, quam eruditum in his versari, ac tot sapientium sensa manu, oculis menteque versare? An non hoc est vitam agere inter Musas, in Alcinoi portis degere, paradisi terrestrem incolere, perpetua in mentis deliciis convivia agitare?

Porro lectoris est meliores sibi que utiliores selegere legereque libros, ac lectos ruminare, et in memoriam, velut mentis ventrem recondere, instar convivia, qui meliores sibi que salubriores in convivio seligit, comeditque cibos; scriptoris vero est, non tantum utilia scribere, sed et eximium quid, sive in re, sive in modo methodoque scribendi afferre, ut rara gratia lectorem mulceat: qui enim trita scribunt, aut gratia scribendi destituantur, in angulum detruduntur, ut nec legantur, nec solem aspiciant. Denique, « qui ascendit pulpitem (ad docendum vel scribendum) incurvus, descendit inglorius. » Noli ergo praecox et praecipuus esse in edendo ingenii tui fetu. « Si elephantus partus, nonnumquam prematur in annum. »

Mystice, S. Hieronymus : Plures libri sunt, qui discrepant ab uno et vero, scilicet a Christo : unus vero liber sunt omnes Prophetae, Evangelia, Epistola, etc., quia unum Christum loquuntur et sonant : « Quidquid enim dixeris, inquit, si ad eum referatur, qui in principio erat apud Deum, et Deus erat Verbum, unum volumen est; et innumerabiles libri, una lex, unum evangelium nominantur. Quod si diversa et discrepantia disputaveris, et curiositate nimis huc atque illuc animum deduxeris, etiam in uno libro multi libri sunt. Unde dictum est : Ex multiloquio non effugies peccatum. Talibus igitur libris non est finis. Bonum enim omne et veritas certo fine concluditur; malitia vero atque mendacium sine fine sunt : et

quanto plus requiruntur, tanto major eorum series nascitur. » Sic et Olympiodorus, qui et addit multos vocari libros gentilium et hereticorum, eo quod in unum non consistunt, sed sibi invicem adversentur, et quod unus statuit, alter evertat. Concludit deinde : « Quod vero, ait, non est finis, intellige sine fine versari circa res vanas, vel quod res vane propositum finem fructumque illum non habent, quem consequi possumus illas persequentes; vel quod infecta est librorum multitudo, qui per orbem terrarum circumferuntur. »

FREQUENSQUE MEDITATIO, CARNIS AFFLICTIO EST. — Pro *meditatio*, hebraice est *לַהַג* *lahag*, quod vix alibi invenitur : unde a variis varie vertitur. Syrus vertit, *sermo*; Pagninus, *doctrina*; Tigurina, *lectio*; Cajetanus, *eloquium* (4).

13. FINEM LOQUENDI PARITER OMNES AUDIAMUS. *DEUM TIME, ET MANDATA EJUS OBSERVA* : HOC EST ENIM OMNIS HOMO. — Est anacephalosis, in qua paucis, imo unica gnomo omnia iam dicta summatione complectitur. Unde S. Hieronymus in veteri editione : « Finis, ait, sermonis verbi universi, auditu perfacilis est, ut scilicet Deum timeamus, et eius precepta faciamus : ad hoc enim natum esse hominem, ut Creatorem suum intelligens, veneretur eum metu, et honore, et opere mandatorum. Siquidem cum iudicii tempus advenit, quidquid a nobis gestum est, stare sub iudice, et accipiem diu expectare sententiam, et unumquemque recipere pro opere suo, sive mali quid gesserit, sive boni. »

Pagninus, *finis verbi omnis auditus est*; Campensis, *finem universae rei audiamus*; Vatablus, *in summa omnia audita sunt*, idque sic exponit, *q. d.* Omnia te docui, scilicet cuncta, quae in mundo sunt, esse vana, imo ipsam vanitatem. Aculeum ergo aereumque stimulum metus Dei et iudicii divini, hic in fine concionis infligit lectoribus. Idem facit concionator, ut in epilogo efficacissime et brevissime totam concionem repetat, ac que majoris sunt momenti, menti auditorum infingat. Unde Chaldaeus partim litteraliter, partim mystice vertit, *finis verbi, quae facta sunt in saeculo in abscondito, omnia futura sunt ut pulcherrimum, et nota sint filiis hominum; ille verbum Domini time, et praecepta Domini custodi, et non pecces in abscondito; et si peccaveris, esto admonitus, ut convertearis; quoniam sic debet esse via omnium hominum* (2).

Præclare, S. Ephrem, serm. *De S. Juliano Anachoreta*, tom. III : « Quid, inquit, est perfectio? Perfectio est cuiusvis sermonis, et omnis actionis finis. Nam scriptum est : Finis verbi, omne aucta, Deum time, et mandata eius observa. Quae enim accidit unicuique nostrum in hoc saeculo, sive tristitia ac gravitas, sive bona ac laeta, finem habent : quapropter etiam a tempore consummum-

(1) *Lahag* est nimia opera, seu stultitia, quae multis hisce libris legendis impenditur.

(2) Hebr. est, *finem verbi*, et simul totius libri *summam*, audiamus.

tur atque delentur : atque post vite huius exitum remanent, aeterna sunt et immortalia. Diem ergo iudicii et retributionis in mente habeamus, ut voluntas nostra perfecta sit in Domino. » Sic Ephrem, tom. III *De Juliano Anachoreta*.

Porro, idem est finis dicendi Salomoni, qui est essendi homini : sicut enim equus nascitur ad eursum, hircus ejus est finis; avis ad volatum, bos ad arandum, canis ad latrandum, ignis ad calefaciendum, aqua ad humectandum, etc. : sic homo nascitur ad Deum cognoscendum, amandum, timeendum et colendum, ut ejus tandem visione et possessione fruens bestur. Idem per umbram videre Gentiles, ut Socrates, Plato, Cyrus, Xenophon, quorum sensa refert Cicero, lib. *De Senectute*, in fine. Unde concludit : « Ex vita ista discedo, tanquam ex hospitio, non tanquam ex domo : commemorandi enim natura diversorum nobis, non habitandi locum dedit. O praeclearum diem, cum ad illud divinum animorum concilium, cœtumque proficiscar, et cum ex hac turba, et colluvione discedam! »

DEUM TIME. — Campensis, *revere Deum*; hebraice *Elohim*, id est creatorum, gubernatorem, inspectorem, iudicem et vindicem omnium. Hinc S. Clemens, *epist. 1*, nomen *Deus* derivat a *Deo*, id est *timor*. « Primus in orbe deos fecit timor. » Timor autem hic intelligitur, tum initialis et servilis, quo timeamus Dei iudicium, vindictam, supplicium et gehennam. Unde sequitur : « Et cuncta quae sunt, adducet Deus in iudicium; » tum potius filialis, quo ex amore et reverentia erga Deum ubique presentem, eum reveremur, cavemusque ne vel in minimo ejus oculos offendamus, sicut filii reverentur parentes charissimos, caventque ne quid faciant quod eis displiceat. Ita S. Hieronymus et alii. Audi S. Bernardum, serm. 1 in *Cantica* : « Denique universis humanis studiis, ac mundanis desideriis pretulit Deum timere, ejusque observare mandata. Merito quidem, vere etiam sapientie primum illud initium, secundum consummatio est, si tamen constat vobis non aliud veram et consummatam esse sapientiam, quam declinare a malo, et facere bonum; itemque recedere a malo, neminem posse perfecte absque timore Dei; nec bonum opus omnino esse præter observantiam mandatorum. » Idem, serm. 20 : « Valde omnino, inquit, mihi amandus est, per quem sum, vivo et sapio. Si non amo, ingratus sum et indignus. Dignus plane est morte, qui tibi, Domine Jesu, recusat vivere, et mortuus est; et qui tibi non sapit, desipit; et qui curat esse nisi propter te, pro nihilo est, et nihil est. Denique, quid est homo, nisi quia tu innotuisti ei? Propter temetipsum, Deus, fecisti omnia; et qui esse vult sibi, et non tibi, nihil esse incipit inter omnia. Deum time, et mandata eius observa: hoc est, inquit, omnis homo. Ergo, si hoc est omnis homo, absque hoc nihil est omnis homo. Inclina tibi, Deus, modicum, id quod me dignatus es

esse, atque de mea misera vita suscipe, obsecro, residuum annorum moorum; pro his vero qui vivendo perdidit, quia perdidit vixi, cor contritum et humiliatum, Deus, non despicias. »

Hinc patet et mandata ejus observa, velut effectum timere a *Deum time*. Timor enim Dei causat observationem mandatorum Dei: quia enim timeamus et reveremur Deum, hinc satagimus mandata ejus studiose observare, ne illi vel in minimo displiceamus, sed per omnia placeamus, ipseque in nobis ubique, et in omnibus sibi complaceat. Qui ergo Deum timet, studet ita opera sua peragere, ut Deo grata et iucunda sint, Deusque iis quasi deliciis suis pascat, delectetur et fruat. Audi Cassianum, *Collat. XI*, cap. xur : « Quem timorem, inquit, non penarum terror, nec cupidio praeviorum, sed amoris generat magnitudo; quo filius vel indulgentissimum patrem, vel fratrem fratrem, vel amicum amicum, vel conjugem conjugem, sollicito reveretur affectu, dum ejus non verbera, neque convicia, sed vel tenuium amoris formidat offensam, atque in omnibus non solum actibus, verum etiam verbis attonit semper pietate distenditur, ne erga se quantumlibet fervor dilectionis intescat. Cujus timoris magnificentiam Isaia unus prophetaur eleganter expressit : Divitibus, iniquis, salutaris, sapientia et scientia; timor Domini ipse est thesaurus ejus, » etc.

Qui ergo timet Deum, hic Deum amat, et in omnibus ejus voluntatem facit. « Voluntas autem Dei est, ait S. Cyprianus *De Oratone Domitica*, quam Christus et fecit et docuit : humilitas in conversatione, stabilitas in fide, verecundia in verbis, in factis iustitia, in operibus misericordia, in moribus disciplina; injuriam facere non nosse, et factam posse tolerare; cum fratribus pacem tenere; Deum toto corde diligere, amare in illo quod pater est, timere quod Deus est; Christo nihil omnino præponere, quia nec nobis quidquam ille preposuit; charitatis ejus inseparabiliter adhaerere, cruci ejus fortiter et fidenter assistere; quando de ejus nomine et honore certantur, exhibere in sermone constantiam, qua confitemur; in questione fiduciam, qua congruimus; in morte patientiam, qua coronamur : hoc est coheredem Christi esse velle, hoc est præceptum Dei facere, hoc est voluntatem Patris adimplere. »

HOC EST ENIM OMNIS HOMO. — Syrus, *quoniam hoc est, quod ab artefice uno datum est cultibet*; Arabice, *ut finem sermonis audi, omne nepotianum* : *Deum time, et observa mandata ejus, quoniam cultibet homini prodest hoc*; Chaldaeus, *quoniam sic debet esse via omnium hominum*; Scholiares, *hoc est enim totum homo*; Vatablus, *quia hoc spectat ut omnem hominem*; Tigurina, *nam in hoc consistit omnium hominum perfectio*; Campensis, *hic enim solo acquiritur, quidquid vero et solide beatum facere potest*; Cajetanus, *hoc dicitur deo datum est, firmum stabileque bonum in uno homine*; Arias, *iram agit, hoc opus,*

Timor
Dei causat
virtutum.

Gen 1

hic finis tibi, conuolue vitæ; alius, omnis in hoc hominis consistit vita beati. Simili stimulo Moses urget populum, dicens: « Et nunc, Israel, quid Dominus Deus tuus petit a te, nisi ut timeas Dominum Deum tuum, etc., custodiasque mandata Domini? » Deuter. x, 12, 13. Jam

Primo, noster Ludouicus Alcazar in cap. 1 Apocal. nota 18, sic explicat: « Hoc est homo omnis homo. » Hoc, scilicet ænigma hominis moribundi, quod toto capite proposui; hoc enim totum summatis hisce verbis, quasi in tabella spectandum proponit Ecclesiastes; perinde ac si coniciator quispiam de morte conicians, sub finem concionis, ut vivacius mortis schema auditoribus imprimat, proposito cranio defuncti, exclamat: « Hoc est omnis homo, » id est, huc deveniet omnis homo: quisquis ergo es, homo, scito te esse moriturum, ac in cranium et ossa nuda abiturum: quare dum vivis et viges, Deum time et mandata ejus observa. Verum hic sensus coactus videtur et violentus, aut certe symbolicus, ac vim sententiæ enervare. Unde ceteri omnes centesentæ pronomen hoc genuine demonstrare non anigmata precedentiæ et remota, sed id quod proxime præcessit: « Deum time, et mandata ejus observa. »

Secundo, noster Cosmas Magalianus in epist. II ad Timoth. cap. iv, vers. 5, annot. 2, num. 3, sic exponit: « Hoc est omnis homo. » Id est, hæc est definitio hominis, ut si quæras: Quis est homo? respondeat Salomon: Est is qui timet Deum; ceteri enim quidem videntur homines, sed revera sunt leones superbi, harpyiæ tenaces, tigrides truculenti, voraces lupi, etc. Sic Epicletus ait: « Hominis nomine dignus non est, qui virtutis studiosus non est. » Sed audi Cosmam: Symbolicus ille coniciator omnia philosophiæ diviniæ placita aureo libello complexus, ad extremam operis sui corondem, perinde ac si ab aliquo interrogaretur quid esset homo, quem Jeremias nusquam vidit, quemque cynicus ille philosophus in Atheniensi foro, circumspectante populi infinita multitudine, præcunte locerna, non invenit; ita definit: « Deum time, et mandata ejus serva; hoc est omnis homo. » Ubi Septuaginta planius locuti: « In hoc, inquit, consistit omnis homo. » Non sunt hominis (palam denuntio) appellatione digni, qui, ut oculis placeant, calamistro utuntur, qui refugos a fronte capillos gerunt, qui horroscitæ incendant; qui pallio ab uno in alterum numerum rejecto, protrudere in visus volunt prætereuntes. Qui Deum timet, et mandata ejus servat, hic homo est quem querimus: hic est qui terram implet; hic non facti hominis larvæ gerit, ut asoti et imperantes, sed veri speciem, et modesti et frugalæ. Hunc sensum indicat quoque S. Bernardus, serm. 1 et 20 in Cantica, ejuſque verba paulo ante recitavi; et S. Chrysostomus, homilia 1 De incomprehensibili Dei natura: « Nam sine scientia, ait, id quoque ut homines animus

amittemus: Deum enim metue, inquit, et mandata ejus custodi, quoniam hoc quisque homo est; » et S. Hieronymus hic: « Qui adhuc homo est, inquit, et needum nomen Dei accepit, hanc habet rationem substantiæ suæ, ut in corpore positus Deum timeat. »

Tertio et genuine: « Hoc est omnis homo, » Tertio, id est huc natus, fictus et factus est omnis homo, ut scilicet Deum timeat, et mandata ejus observet; quare nemo se ab eis excuset, per ætatem, sexum, infirmitatem, dignitatem, aut aliam qualitatem: sit puer, sit femina, sit æger, sit dives, sit princeps, sit imperator, ea observet oportet; hoc est enim omnis homo, id est ad hoc obstringitur omnis homo, jure naturali, divino et humano.

Rursum, omnis homo, id est totus homo, vel integer homo, q. d. Quiddam est, quiddam habet homo, huc impendat oportet, scilicet ut timeat Deum, ejuſque leges observet: quare omnes sensus, omnia membra, omnes vires animæ et corporis ad hoc unum conferat oportet, juxta illud: « Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota fortitudine tua, » Deuter. vi, 5, et Matth. xxii, 37. Intellectum ergo tum impende ad Deum cognoscendum, voluntatem ad amandum, memoriam ut ejus jugiter recorderis, oculos ut legas ejus mandata, aures ut ea audias, manus et pedes ut ea exsequaris, etc. Unde S. Augustinus, lib. XI De Civit. cap. iii: « Quid brevius, ait, verius, salubrius dici potuit? Deum, inquit, time, et mandata ejus custodi; quia hoc est omnis homo. Quicumque enim est hoc, est custos utique mandatorum Dei, quoniam qui hoc non est, nihil est: non enim ad veritatis imaginem reformatur remanens in similitudine vanitatis. »

Sepe enim Hebræi, Græci et Latini per enallagen quantitatis sumunt totam universalem pro toto quanto, sive integro. Omnis ergo homo idem est quod integer homo; unde rursum per molonymiam, qua res sumitur pro adjunctis rei, puta homo pro bono, perfectione et felicitate hominis, sic exponas, q. d. Omnis homo, id est omne bonum, omne officium, omnis finis, omnis virtus, omne decus et laus, omnis perfectio, omnis felicitas hominis in hac vita consistit in timore Dei et observantia legum ipsius (1); sive, hoc est, quo spectare debet omnis homo, tantus quantus est, in dictis et factis suis omnibus, et tota vita, ut sibi semper et ubique ob oculos ponat timorem Dei, ejuſque præcepta exsequi satagat. Unde Chaldeus vertit, talis debet esse via omnium hominum; S. Hieronymus, ad hoc natus est homo. Hinc et Salomonus explicat, q. d. Qui aliter vivit, exlex scilicet et immemor timoris legisque Dei, non homo est, sed bestia; quia non rationabiliter, que est natura hominis, sed bestialiter vivit, scilicet si

(1) Ita Maurer. Minus recte Rosenmullerus: Nam hoc est officium omnis hominis.

gulse, ut porcus; si dolose, ut vulpes; si arroganter, ut taurus; si rixose, ut canis; si invidie, ut simia, etc.

Salomonem de more secutus Plato censet hominem in vita deservientem, non tam hominem esse quam bestiam. Unde lib. IX De Justo, figurat animam hominis hunc in modum: Est aliqua congeries capitum plurium belluarum quasi in globum coacta feruntur; ex hac multiplici capitum ferinorum congerie pullulat quasi stipes aliquis ex radicibus, qui stipes hinc leo est, inde draco. Hinc stipiti homo aliquis superponitur clavam nam tenens, qua bestias verberat severities. Demum corporis humani pellis omnia illa circumdat, per quam animal unum videatur esse quod est simplex animal. Congeriem plurium bestiarum esse vult insatiabilem concupiscentiæ partem. Stipitem leone et dracone compositum, iracundiæ vim: que leo dicitur, cum suffragatur rationi; draco, cum refragatur. Homo est ratio. Post hæc jubet Plato ut interiorum illum hominem nutriamus potius quam bestias illas, ne propter famem, deficientem homine, sole in nobis persint bestia. Per hæc admonemur ut transitum animarum accipiamus non in varias species, sed in habitus. Erit itaque arbor apud Platonem, qui nutritioni deditis, die nocteque torpebit; milvus, qui raptu vivit per concupiscentiam; leo, qui egregie militabit; draco, qui crudeliter in genus humanum sæviet; homo, qui ratione civili vivit; heros, qui naturali perscrutabitur; demon, qui mathematica; angelus, qui divina. Talis enim fit animus, quem induerit habitum; talis, inquam, in corpore, talis et extra corpus. Hinc et illud platonium: « Sapienti viro lex Deus est, insipienti vero libido; » et illud: « Beatus ille futurus est, qui humiliter divini se legi subiecit; miser vero, qui eam superbe contemnit. »

De officio hominis veri et christiani vide Nysseum, orat. Quid nomen et professio christiana requirat, ubi ait hominem impie viventem, non hominem, sed simiam esse, hominis veste indutum. Tum subdit christianismi definitionem: « Christianismus, inquit, est imitatio diviniæ naturæ. » Homo enim conditus est ab initio ad imaginem et similitudinem dei, quo revocatur per christianismum. Tandem subicit hominem perverse vivere, ac bestialibus moribus exprimere nomen divinum, esse gravem numinis injuriam: quia, inquit, numen illis simile videtur, eo quod ejus imago, id est homo improbus, talis sit. Vide S. Iulianum in Psalm. cxviii, ad illud: « Manus tue, Domine, fecerunt me, » sive littera iod, initio, et Lactantium, lib. VII, cap. VI, initio: « Ideo, inquit, mundus factus est, ut nascatur; ideo nascitur, ut agnoscamus factorem mundi ac nostri Deum; ideo agnoscimus, ut colamus; ideo colimus, ut immortalitatem pro laborum mercede capiamus: quoniam maximis laboribus cultus Dei constat; ideo premio im-

mortalitatis afficimur, ut similes angelis effecti, summo Patri ac Domino in perpetuum serviamus, et simus eternam Dei regnum. Hoc summa rerum est, hoc arcantum Dei, hoc mysterium mundi, a quo sunt alieni, qui sequentes presentem voluptatem terrestribus et fragilibus se bonis addixerunt; et animas ad celestia genitas suavitatis moriferis, tanquam luto comove demurrerunt; » et B. Petrus Damianum, lib. 1, epist. 44 ad Alexandr. Pontificem, ubi hunc locum pertractans, ait eum qui Deum non timet, aut mandata ejus non servat, ratione carere, ac proinde vocabulum quidem hominis habere, sed hominis esse non habere. Exemplum dat S. Chrysostomus, homil. 21 ad Populum, S. Job, qui, inquit, cap. 1 describitur, non ex physiognomia, sed ex timore Dei: « Nec hoc dicit, inquit, quod duos pedes habebat, et ungues latos, sed indicia pietatis illius prebens, dicebat: Simplex et rectus, ac timens Deum, et recedens a malo, demonstrans quod hoc est homo, sicut scilicet et alius inquit: Deum time, et ipsius mandata custodi, quoniam hoc est omnis homo; si autem hoc nomen homo tantam ad virtutem præbet exhortationem, multo magis fidelis; fidelis enim propterea vocaris, quoniam et credis Deo, et ab eo creditam ipse justificam habes, sanctitatem, munditiam animæ, in filium adoptionem, regnum celorum, et hæc tibi commendavit. » Porro, quod Job dicitur verus, Septuaginta vertunt ἀληθης, id est verus, eo quod dei imaginem et similitudinem bonis in se retinuerit moribus, inquit ibidem Origines, ut non pictus, sed verus esset homo, id est vera dei imago. Philo, lib. De Abraham, explicans illud Genes. vi, 9: Nos homo justus, perfectus in generatione sua, Deo placuit: « Sciendum est, inquit, quod hominem non vulgari loquendi forma, rationale, mortale animal vocat: sed per excellentiam eum qui vere suo nomini respondet ejectionis animo immanis, rabiis ferinisque vitiorum affectibus, argumento est quod post hominem, addit justum, dicens: Homo justus, quia nemo injustus est homo, sed potius bestia humana forma prædita; in solum autem justitia sectatorem nomen hoc competit. »

Hoc secutus seneca, epist. 77: « Omnia, ait, suo bono constant, vitium fertilitas commendat, vapor vniu, velocitas cervum. Quam fortia dorso iumenta sint queris, quorum hic unus est usus, sarcinam ferre. In cane sagacitas prima est, si investigare debet ferus; cursus, si consequi; audacia, si mordere et invadere. Id in quoque optimum est qui nascitur, quo censetur. Homo Deo fruendo nascitur, ratione antecedit animalitatem cetera; virtute ergo et pietate prestare debet. »

Denique, omnis homo, id est perfectus homo est (quia omne et perfectum idem sunt, ait Aristoteles, lib. I De Cælo, textu 1), si timeat Deum, ejuſque mandata observet: quiddam præterea habet homo, sive opes sint, sive scientiæ, sive

judicii, vide exacte disserentem Franciscum Suarez, tom. II, III part. disp. 57, sect. VI.

SIVE BONUM, SIVE MALUM ILLUD SIT. — Hæc verba referri possunt ad *errato*, eo sensu quo jam exposui. Aplus tamen ex Hebræo referas ad *cuncta* : unde ex Hebræo, per histerologiam usitata sic clare veritas, ordines et explices : *Et omne opus, vel factum sive bonum, sive malum illud sit, adhaeret Deo in iudicium super omni abscondito, ut videlicet examinet opus, num in eo occulte absconditum sit aliquid errati, id est negligentiae, inadvertentiae, omissionis et culpæ : omnia ergo in opere abscondita rimabitur, detegat et propalabit Deus in iudicio, cum scrutabitur Jerusalem in lucernis, Sophon. 1, 12. Sic scrutatus est occultia Doctoris parisiensis, qui publice habebatur vir probus, dum eum jam vita functum publice in templo, ex feretro proclamare jussit : « Justo Dei iudicio accusatus, iudicatus et damnatus sum, » qua voce percussus S. Bruno vanitati mundi valedixit, et in eremum cum sociis se recipiens, Ordinem Carthusianorum instituit, ut veritatem veramque felicitatem sibi assecuraret, anno Domini 1092.*

Climachus, *grad. 7*, narrat Stephanum eremitam clarum miraculis, in morte cum demonibus se accusantibus disputasse, ac subinde dixisse : « Ita sane, sic revera est; sed pro hoc tot annis jejunavi. Aliquando vero : Non certe, sed mentimini : hoc non feci. Deinde rursus : Ita vere est, hoc ita est; sed flevi, sed ministravi. Ac rursus : Vere me accusatis. In quibusdam aiebat : Ita sane, et quid ad hæc dicam non habeo, ideo misericordia est. » Subdit Climachus : « Et erat profecto spectaculum horrendum ac terrificum invisibile illud sævissimumque iudicium, in quo etiam (quod terribilius est) et quod non fecerat illi objiciebant. » Et post nonnulla : « Hic ipse tamen cum adeo infeste a se ratio reposeretur, carne solutus est; quod iudicium, quis terminus, qua sententia, quis rationis illius finis fuerit incertum penitus relinquens. » Quam sapit ergo, qui cum S. Augustino in *Confess.* ex animo dicit : « Nec me revocabat a profundiore voluptatum carnalium gurgite, nisi metus mortis et futuri iudicii, qui per varias quidem opiniones, nunquam tamen recessit de pectore meo. » Idem S. Augustinus in *Psal. XLIX*, ante finem : « Veniet, inquit, et non silebit, et arguet, quando correctioni nullus locus erit. Statuam te, inquit, ante faciem tuam. Modo ergo tu fac, quisquis talis es, quod tibi minatur facere Deus. Tolle te a tergo tuo, ubi te videre non vis, dissimulas a factis tuis, et constitu te ante te. Ascende tribunal mentis tue, esto tibi iudex, torqueat te timor, erumpat a te confessio, et sic leo tuo : Quoniam iniquitatem meam ego cognosco, et delictum meum ante me est semper. Quod erat post te, fiat ante te, ne tu ipse postea a Deo iudice fias ante te, et non sit quo fugias a Deo, ne quando rapiat sicut leo, et non sit qui eri-

piat. » Idem in *Psal. LXXIX* : « In potestate tua est quomodo exspectes venturum Christum; ideo differt venire, ut, cum venerit, non te damnet. Ecce nondum venit, ille in celo est, tu in terra; ille differt adventum, tu noli differre consilium. Adventus ipsius durus est durus, mitis est pius. Vide ergo modo tu quis sis : si durus, licet tibi mitescere; si mitis, jam gaude venturum. »

Narrat de seipso S. Hieronymus, *epist. ad Eustochium, De Custod. Virg.*, se ob leve juvenutis erratum, quod scilicet Ciceronem avidus legeret quam S. Scripturam, raptum ad tribunal iudicis : « Interrogatus, ait, de conditione, christianum me esse respondi. Et ille qui presidebat : Mentiris, ait, ciceronianus es, non christianus; ubi enim thesaurus tuus, ibi et cor tuum, *Matth. vi*. Illico obmutui : et inter verbera (nam credi me jusserat) conscientie magis igne torquebar, illum meum versiculum reputans : In inferno autem quis confitebitur tibi? Clamare autem incepi : Miserere mei, Domine, miserere mei, *Psal. vi*. Hæc vox inter flagella resonabat. Tandem ad presidentis genua provoluti qui astabant, precabantur ut veniam tribueret adolescentie mee, et errori locum potentie commodaret; exacturus deinde cruciatum, si gentilium litterarum libros aliquando legissem. Ego qui in tanto constrictis articulo velle etiam majora promittere, dejerare cepti, et nomen ejus obtestans dicere : Domine, inquam habuero codices seculares; si legero, te negavi. In hæc sacramenti verba dimissus, revertor ad superos, et mirantibus cunctis, oculos aperio tanto lacrymarum imbri perflusus, ut etiam incredulus fidem facerem ex dolore. » Addit deinde : « Nec vero sopor ille fuerat, aut vana somnia, quibus sæpe deludimur : testis est tribunal illud, ante quod jacui, testis iudicium triste, quod timui. Ita mihi nunquam contingat in talem incidere questionem; liventes fateor me habuisse scapulas, plagas sensisse post somnum, et tanto dehinc studio divina legisse, quanto non ante mortalia legeram. »

Si ob lectum Ciceronem in iudicio vapulavit S. Hieronymus, quantum vapulabunt gulosi, qui ventri et Veneri servant; avari, qui per vim fraudem aliena diripiunt; superbi, qui proximis invident, indignantur, calumniantur, officium, famam vitamque eripiunt? Igitur ex hoc epologo Salomonis discamus jugiter mentis oculis proponere diem iudicii, et ejus cogitatione et metu singulas nostras actiones ita honeste, sincere, caute et exacte obeamus, sicut optabimus eas obvisas cum tribunali Christi adstabimus, ut rigidam iudicii earundem rationem repositam reddamus, ne quod ipse in eis erratum inveniat. Ibi enim jacietur alea, imo dictabitur sententia decretorum, eaque irrevocabilis totius eternitatis nostra, vel beatissime, vel miserimæ. Sive ergo comedas, sive bibas, sive dormias, sive studeas, sive quid aliud agas, semper cum S. Hieronymo auribus

tuus insonet tuba novissima Archangeli : « Surgite, mortui, venite ad iudicium. » « Quis enim, inquit S. Clemens, *epist. 2*, peccare poterit, si semper ante oculos suos Dei iudicium ponat, quod in fine mundi certum est agendum? » Et Boetius in *fine Consolat. Philosoph.* : « Magna vobis est, si dissimulare non vultis, necessitas indicta probitatis, cum ante oculos agitis iudicis cuncta cernentis. »

Hoc sapiebat qui dicebat :

Linguo coarx ravis, cras corvis, vanaque vanis;
Ad logicam pergo, qua mortis non timet ergo.

O æterna veritas, vera charitas, chara felicitas, felix æternitas, Deus meus, et omnia! Da ut nulla nos moveat mundi vanitas. Da ut qui hæc legunt sapere discant, ut transeant a vanitate ad veritatem, a terra ad celum, a morte ad vitam, a tempore ad eternitatem, ab ærumna ad felicitatem, a mundo immundo ad te Dominum Deum nostrum, ut in te quasi in pace in idipsum dormiant et requiescant. Da nobis sapientiam hanc, Domine Jesu, qua vana ut vana despiciamus, vera ut vera sectemur, quia tu es æterna Patris Sapientia; tu via, veritas et vita; donec aspiret dies vere beatique eternitatis, et inclinentur umbre vane misereque mortalitatis. « Tu via sancte conversationis, veritas doctrine divine, vita beatitudinis sempiternæ. Sequamur, Domine Jesu, te per te,

quia tu es via in exemplo, veritas in promisso, vita in premio, » ut jucundissima tui visionis fruentes in æternum vivamus, beeamur et glorificemur, ac in abyssum veritatis deitatisque immeri, Trinitati perenne alleluia concinentes, totis cordium medullis jugiter jubilemus : « Gloria Patri, et Filio, et Spiritui Sancto : sicut erat, in principio, et nunc et semper et in sæcula seculorum. Amen. »

O quantum est in rebus inane!

« Sperne vanitatem, sectare veritatem; sursum veritas, deorsum vanitas. » S. Bernardus, *lib. V Vita*, cap. III.

VIVE ÆTERNITATI.

Quidquid in mortali moliris vita, Eternitatem geris, vel misera, vel beata. Hoc ævum horis et diebus fluens, imo fluctuans, cum inani rerum labentium fumo, tendit in vastum Oceanum ÆTERNITATIS.

« Memento te unam duntaxat habere animam, eamque immortalem, ac semel duntaxat te morturum, nec a morte ad vitam esse regressuram; unam quoque tantum te habere vitam, illamque brevem, nec aliam quam illam qua modo uteris; ac postea unam solum superesse gloriam, illamque æternam : illi ergo vivere satage. » B. Teresia.

UNUM NECESSE EST, AUT BENE ATENDI, AUT MAL.